

A BIBLIA SZOMBATJA ÉS A HAGYOMÁNYOK VASÁRNPJA

CONRADI L. R.

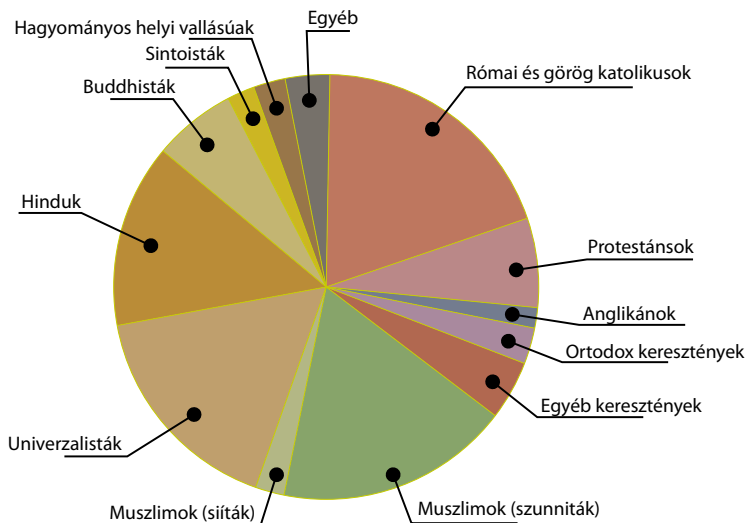
A vasárnap eredetének kútforrásai

*A Biblia szombatja
és a hagyományok vasárnapja*

Conradi L. R.

*A Biblia szombatja
és a hagyományok vasárnapja*

Conrad L. R.

A kiadó előszava

Divat a régi irodalom, a múltból átörökölt könyvek, nyomtatványok újra kiadása.

A nyelv természetes fejlődése sem tudta elavulttá, vagy érvénytelenné tenni a gondolatok erejét, melyeket a szerző, aki az Adventista Egyház európai misszionáriusa volt, annak idején mintha vitairatnak szánt volna. Olvasva e kis könyvecskét, látható, hogy szerzője a lelkiismereti szabadság Isten által adott jogának képviselője, akinek soraiból kitetszik, hogy az apologetika – hitvédelem – bár lehet nemes szándék szülötte, de ha valóban a Megváltó példáján halad, úgy soha nem követheti nézeteit, fejtegetéseit erőszak, mint az elmúlt századok során annyiszor.

Tény, hogy a könyv címe által felvetett ellentét pár az emberi történelem jelenlegi szakaszában látszólag elhanyagolható ügy, de egyetlen epizód rávilágít a kérdés korrekt letárgyalásának szükségességére.

Az Európai Unió alkotmányába több lobbicsoport is szeretne volna beépíteni a vallási utalásokat., „Európa keresztény gyökereire”, hagyományaira hivatkozva.

Szinte erőszakosnak látszó manőverekkel sem sikerült átörögni a jelenleg még semlegességet – a szekularizált állapotot – fenntartani akaró kormányok ellenállását.

A bibliai szombatot ünneplő és az úgynevezett „történelmi” egyházak közötti törésvonal két oldalán, létszámában óriási különbséggel jelenlévő embercsoportok alkotnak vallási közösségeket.

Ha a szombat – mint a Teremtő, illetve a vasárnap, mint az „Egyház” által kijelölt nyugalomnap érvényességét a kétféle nap megünneplését valló hívők létszáma tenné érvényessé, vagy érvénytelenné, úgy tévútra is juthatunk Gondolatébresztőnek a

nem keresztény vallások áttekintése célszerű, legalábbis ami a követők lélekszámát illeti.

A nap, mint vallási ünnep tiszteletének virtuális versenyében a muszlimok, az univerzisták, a hinduk, a buddhisták, a sintoisták, a hagyományos helyi vallásúak és az egyéb, tehát a sehová nem sorolható, de a maguk módján vallásos emberek, lélekszámban a kereszténységhez képest kétszeres létszámfölényben vannak. A statisztika „A világ vallási térképe” című HVG kiadványból származik. Adatait lezárták 1996 januárban.

A muszlimok hite szerint a Péntek lenne „dobogós”. A többi úgynevezett „pogány” vallásról ünnepnap szempontjából nem lehet egyértelmű képet közölni. A természeti vallások hívei valószínűleg nem kötődnek egyetlen meghatározott naphoz sem.

A tömeg, mint az egyszerűsítő gondolkodás szerint minden eldöntő tényező, tehát nemcsak ez ügyben, de egyébként sem volna hiteles mérce. Ez már sok probléma forrása volt a múltban.

A kiadó hite szerint a vallási ünnepnapok, jelenleg még súlytalan versenyében, a biblia által felvázolt hatalmi tényezők rendeletei lesznek a mindenkire kötelező normák. (Jel. 13,16–17)

Többek között ezért is érdemes mélyen átgondolni és elemezni a könyv címében felvetett gondolatot, a hitbeli kérdések egyetlen hiteles mércéje, a biblia alapján, Ez a kis könyvecske ebben szeretne segítséget nyújtani.

Fogadjuk el az alábbi okfejtést induló gondolatnak:

*Az emberi elme számára megoldhatatlan kérdésekre,
az Isteni elme adja meg a választ.*

Úgy legyen !

A kiadó

Előszó

Minden igazság alapja most és mindörökké Isten Igéje, ahogy Krisztus is kijelenti: „*A te Igéd igazság.*” (Ján 17:17) Míelőtt Isten kiválasztott népének fejedelmei hitetlenségükben elvetették a várva várt Messiást, Pál apostol a következőket jegyezte meg. *„De hát hogyha némelyek nem hittek? Vajon azoknak hitetlensége nem teszi-e hiábavalóvá Istennek hűségét? Távol legyen. Sőt, inkább Isten legyen igaz, minden ember pedig hazug, amint meg van írva, hogy igaznak ítéltsél a te beszédeidben, és győzedelmes légy, midőn vádolnak téged.”* (Róma 3:3–4)

Az igazi hit nem a láthatókat tekinti, nem az embereket, nem a tömeget, nem a magas kort, a gazdagságot vagy állást, hanem Isten egyszerű szavában a láthatatlant ragadja meg, tekintet nélkül az akadályokra. Ennek a füzetnek a célja Isten szavának alapján megállapítani, hogy mit kíván Isten törvénye, kezdettől fogva, minden időn keresztül, minden embertől, s ugyanabból kimutatni, hogy a hét hetedik napja a Biblia szombatja, amit Jézus Krisztus még Édenben rendelt el, s amelyet – az Ő példáját követve – az ősatyák, próféták, apostolok, az ősi kereszténység, sőt, Krisztus őszinte követői a legsötétebb középkorban is megszenteltek, s amelyet jelenleg is ezer és ezer keresztény tart meg az egész földkerekségen.

Ami azonban a vásárnapot illeti, a szerző a vásárnap megünneplésének legelőkelőbb védelmezői által mutatja ki azon tényt, hogy az nem a Bibliából, hanem a hagyományokból származik, és megbízható történelmi kutatók nyomán kimutatja, hogy annak milyen gyanús átalakulásokon kellett keresztülmennie, amíg azzá lett, aminek manapság tartják. Hogy milyen befolyások érvényesültek a vásárnapi munkaszünet megalkotásánál, azt a legtalálóbban a Louvre-ból származó címképünk igazolja. A pogány bölcsész, Plató és Arisztotelész között trónol Aquinói

Tamás, a katolikus egyház tanítója. Tényleg ugyanezen körből származott az egyház fénye is a vasárnapra.

Sok egyházatya, az egyház, a különböző felekezetek tagjai, sok teológus, solasztikus, reformátor és végtelen sok szerző a legellentetesebben nyilatkozik a vasárnapról szóló bizonyságai-ban. A római egyház Isten törvénye feletti hatalma jeléül dicső-íti, a protestánsok az evangéliumi szabadság eszményképeként magasztalják. Azonban minden ellentét ellenére, mindkét fél megegyezik abban, hogy az emberi erőszak, kényszer és tör-vényellenes szabadság e jelét az emberekre erőszakolják, ameny-nyiben arra kényszerítik az államhatalmakat, hogy mind szigo-rúbb törvényeket alkossanak a vasárnapi munkaszünetről.

Ezt tekintve, a mi mennyei Főpapunkkal egyetemben fo-háskodunk mennyei Atyánkhoz, „*Szenteld meg őket igazságod által.*”

A szerző

A Biblia szombatja és a hagyományok vasárnapja

Minden tanítás összegzése

Isten olyan bölcs és értelmes szívet adott Salamonnak, hogy ami a bölcsességet illeti, egyetlen halandó sem volt hozzá hasonló. A Királyok 1. könyve 3. fejezetének 12. verse szerint Isten Lelkétől megvilágítva tanította a prédikátor a népet. *„És igyekezett a prédikátor megtudni sok kíváncsú beszédet, igaz írást és igaz beszédet.”* (Préd 12:11-12) Gondosan mérlegelt minden olyan változást, amelynek az emberi élet alá van vetve, és szembeállította az igaz bölcsesség rendkívüli értékével. Végül megállapítását a következő szavakkal fejezi ki. *„A dolognak summája, mindezeket hallván, ez. Istent féljed, és az Ő parancsolatait megtartsad; mert ez az embernek fő dolga. Mert minden cselekedetet Isten ítéletre előhoz, minden titkos dologgal, akár jó, akár gonosz legyen az.”* (15-16. vers) Isten-félelem a bölcsesség kezdete a 111. zsoltár 10. verse szerint is, tehát minden embernek, aki okos akar lenni, legfőbb feladatát képezi Isten törvényeinek megtartása. Mindnyájunk feladatát képezi jól megvizsgálni, hogy vajon mit követelnek ezen parancsolatok tőlünk, hogy megtudjuk, miként szeressük igazán Istenünket, hogyan imádkozhatjuk Őt igazságban, és hogyan menekülhetünk meg a bekövetkező ítélettől, amely az egész világra kimondatik.

A prédikátor említett szavaiból kitűnik, hogy Isten szent törvényei olyan örök érvényű szabályok, amelyek azon ítéletnek is zsinórmértékét képezik, amiben minden egyes cselekedetünket megbírálják. Ha nem teljesítettük Isten iránti kötelezettségünket, és bűnösök vagyunk, úgy a parancsolatok mutatják

meg hanyagságunkat és tévedésünket; mert „*a törvény által va-
gyon a bűnnek ismerete*” (Róma 3:20).

Mi a törvény?

Isten törvénye az Ő szavában kifejezett, megváltozhatatlan akarata, mert ahogy Isten a szeretet, hasonlóképpen a törvény alapelve is a szeretet. (1Ján 4:16; 1Tim 1:5) Ez a szeretet azonban úgy nyilatkozik meg Isten és az emberek irányában, hogy az egész törvényt a szeretet e két fő parancsolatában foglalhatjuk össze. (Máté 22:36-40) Ennek értelmében a hit igazi gyümölcse „*az Istenhez való szeretet, hogy mi az Ő parancsolatait megőrizzük, és az Ő parancsolatai nem nehezek*” (1Ján 5:3). Hogy pedig mennyire alapszik a tízparancsolat Isten jellemén, azt azonnal látjuk, ha egybevetjük a 40. zsoltár 8-10. versét a zsidókhoz írt levél 10. fejezetének 5-10. versével; mert ennek értelmében így nyilatkozik az Üdvözítő saját küldetéséről: „*Ímé, jövök; a könnyv-tekercsben írva van felőlem, hogy teljesítsem a te akaratodat, ezt kedvelem, én Istenem, a te törvényed keblem közepette van.*”

Mindazt, amit Isten Fia a világ kezdetétől fogva, a meny-
nyei Atyához hasonlóan, a szívébe zárt, nagyon jól bevés-
te ember szívébe is, amennyiben Ádámot Isten képmására terem-
tette. Habár az emberi szív megromlása ezen vonásokat részben
kitörölte, mégis, elégséges mértékben maradt meg az a pogá-
nyok szívében ahhoz, hogy az ítélet alkalmával zsinórmértékül
szolgáljon a megítélésükhöz, ahogy Pál apostol is teljes joggal
mondja a pogányokról. „*Mint akik megmutatják, hogy a törvény
cselekedete be van írva az ő szívébe, egyetemben bizonyosságot téve
arról az ő lelkiismeretük és gondolataik [szerint].*” Hogy e kárt
pótolja, a következőkben elhangzik az Újszövetség fenséges
ígérete. „*Adom az én törvényemet az elméjükhöz, és az ő szívébe*

írom azt.” (Zsid 8-10) Találóan jellemezte Luther a törvény tartalmát a következő szavakkal: *„Ez az a tan, amely kijelenti, hogy mi volt az ember, és hogy minek kell neki ismét lennie.”*

Ehhez mérten elég világos nyomokat látunk arra nézve, hogy e törvény már kezdettől fogva létezett. Így többek között Édenben közvetlenül a teremtés mellett már a szombatról is említés történik. (1Móz 2:1-3) Továbbá már Ábrahám hitének gyümölcseről a következő fenséges bizonyosságot hallhatjuk, mint ami egyúttal a reá áradó isteni áldás alapját képezte. *„És megáldatik a te magodban a Földnek minden nemzetsége, azért, mivelhogy hallgatott Ábrahám az én szavamra, és megtartotta a megtartandókat, parancsolataimat, rendeléseimet és törvényeimet.”* (1Móz 26:4-5) Amikor Izráel fiai Sion pusztájában, egy hónappal előbb, mint ahogy a Sinai-hegyhez érkeztek, Isten tilalma ellenére, szombatnapon is kimentek mannát gyűjteni, így szólt az Úr: *„Meddig nem akarjátok megtartani az én parancsolataimat és törvényeimet?”* (2Móz 16:16, 28)

Eszerint Isten törvénye kezdettől fogva az ember szívébe volt vésve, s az volt a pátriárákák életének zsinórmértékét; s ezért ismerték az Izráel fiai is, még mielőtt a Sinai-hegyi kinyilatkoztatást elnyerték. Amikor Isten nem akarta többé szóban átszármatztatni egyik nemzedékről a másikra az ígéreteit, erkölcsét és törvényét, hanem népének írásban akarta a birtokába juttatni, az Úr a törvény bemutatásának sajátos módja által akarta annak szent is dicső tulajdonságát kinyilatkoztatni.

Az Úr az Ő sok ezer szentjével jött Párán hegyéről, jobbja felől tüzes törvény volt a számukra. *„Bizony, szereti ő a népeket! Mind a kezdednél vannak az Ő szentjei, odaszegődnek a te lábaidhoz, és hallgatják beszédedet.”* (5Móz 33:2-3) E törvényt az Ő szent szövetségének nevezte, saját szavaival hirdette ki, és saját ujjával véste azokat kőtáblára. *„És szólt az Úr néktek a tűz*

közepéből. A szavak hangját ti is hallottátok, de csak a hangot; alakot azonban nem láttátok. És kijelentette néktek az Ő szövetségét, amelyre nézve utasított titeket, a tíz ige teljesítésére, és felírta azokat két kőtáblára.” (5Móz 4:12-13) „És szólt az Úr Mózesnek: Jöjj fel énhozzám a hegyre, és maradj ott. És átadom néked a kőtáblákat, és a törvényt és a parancsolatot, amelyet írtam, hogy arra megtanítsd a népet.” (2Móz 24:12) Mielőtt azonban Isten szava e törvényt kihirdette, a népnek, a papoknak és a hegynek meg kellett szenteltetni, hogy a törvény iránti hitből fakadó engedelmesség által megszenteltessenek. (2Móz 19:10, 22-23) Isten szent, az Ő törvénye is szent, és népének is meg kell szenteltetni az e törvény iránti hitből fakadó engedelmesség által (Róma 7:12; 1Pét 1:16).

Hogy pedig a tízparancsolat különös értelemben „*Istennek törvénye*”, azt nem csupán a Biblia bizonyítja be kielégítően, hanem az elméletben is általánosságban elfogadott. A katolikus azt tekinti a gyónás alkalmával a tükrének, a protestáns ezt tanulja már gyermekkorában a katekizmusából, s ugyancsak ez a zsidók mindennapi imájának is a befejező része. Isten törvényének megtartása minden ember kötelessége!

A törvény és az evangélium

A törvény és az evangélium közötti igazi viszonyt mindekelőtt a rómabeliekhez intézett levél tárja elénk. Ennek értelmében, az evangélium Isten ereje, amely mindenkit üdvözít, aki hisz benne. Az evangéliumban nyilvánul meg az Isten előtt érvényes igazság, hitből hitbe. (Róma 1:16-17) Hogy mennyire szükséges a megmentésünkre ez az isteni erő, azt az apostol a 2. és 3. fejezetben mutatja be. A zsidók és görögök, mindnyájan a bűn átka alatt vannak. Amint meg van írva, hogy nin-

csen egyetlen igaz sem. Mindnyájan elhajlottak, egyetemesen haszontalanná lettek, s így a törvény beteljesítése által nem is igazulhatnak meg. A törvény sem bocsánatot nem nyújthat a régebben elkövetett bűntettekért, sem erőt nem adhat a jövőben való elkerülésükhöz. E fordulópontonál mutatja meg Pál a törvény és az evangélium közötti viszonyt. *„A törvényt tehát hiábavalóvá tesszük-e a hit által? Távol legyen! Sőt, inkább a törvényt megerősítjük!”* (Róma 3:31) A további fejezetekben ezt behatóbban ki is fejti Pál apostol, bebizonyítva, illetve rámutatva arra, hogy Ábrahám is hit által igazult meg, hogy Dávid boldognak nevezi azt, akinek bűne elfedeztetett, s hogy miképpen nyerhetjük el Krisztusban ezt a bocsánatot, de azt is, hogy a régi embert meg kell feszítenünk, ha a kegyelem, és nem a törvény kárhozata alatt akarunk ezentúl élni. Ezt szemlélteti velünk a 7. fejezetben, továbbá saját tapasztalatai által is.

Ahelyett, hogy a törvény érvényét veszítené, inkább a régi Ádámnak kell meghalnia; ahelyett, hogy a törvény bűn lenne, inkább egy olyan eszköz, amely által a bűnt felismerhetjük; ahelyett, hogy a törvény a halálra vezetne, azért adatott, hogy éljünk általa, de inkább a bűn, vagyis a törvény megszegése okozta a halált. Ahelyett, hogy a törvény holt betű lenne, inkább *„lelke van”*. Habár a törvény *„jó”*, a mi testünkben mégsem lakozik *„semmi jó sem”*. Ahelyett, hogy az Isten törvénye iránti engedelmesség alól igyekeznénk felmenteni magunkat, igyekezzünk inkább a bűn törvényétől megszabadulni, amely a testünket uralja. Akkor a belső ember szerint örvendünk Isten törvényének. Ami pedig a törvénynek lehetetlen volt, mivelhogy a bűnbe esés folytán minden test olyan nagyon elgyengült, hogy az Ő igazságos követelését nem tudtuk többé teljesíteni, Isten az Ő Fiát küldte, aki – habár a mi testünk és vérünk volt – a Szentlélek ereje által mégis megtartotta Atyjának törvényét,

s így a bűn létezésének mindennemű mentségét meghiúsította, „*hogy a törvénynek igazsága beteljesüljön bennünk*”. (Róma 8:3-4) Eszerint a törvényt hit által erősítjük meg, amennyiben Isten az evangéliumban a követelések betartásához szükséges erőt biztosította a számunkra.

Izráelnek a legnagyobb hibája az volt, hogy ámbár az igazság törvényének megtartására törekedett, azt saját erejéből akarta betartani, és Krisztust s az evangéliumot elvetették, ami pedig a törvény végcélja. Csak aki Őbenne hisz, s a Szentlélek erejét magába fogadja, nyer bocsánatot és az Isten törvényében való haladáshoz szükséges erőt. Krisztus a Sinai-hegynél felajánlotta ezt az erőt Izráelnek, ahogyan Pál világosan következtet erre. (5Móz 30:12-13-ból a Róma 10:5-8-ban) Amikor Mózes kijelentette, hogy „az Ige nagyon közel van hozzátok”, ezáltal Krisztus jelenlétéről akarta Izráel népét tudósítani, aki velük haladt, vezérelte az embereket, és aki kész volt lelki ételt és italt nyújtani nekik, hogy ugyanazon élő hit által, amellyel Ábrahám bírt, egyszer engedelmeskedjenek a törvénynek. (1Kor 10:1-4)

A Luther által 1520-ban iskolai használatra írt tankönyvben olvasható: „*A hit, vagyis az evangélium adja az erőt a tízparancsolat követeléseinek betartására, az adja az orvosságot, amely mindazokat meggyógyítja, akik a törvény segítségével felismerték betegségüket.*” (Hercog-Hanek Reálenciklopédiája, VI., 636.)

A tízparancsolat örökkévaló érvénye

Isten szent törvénye, a tízparancsolat a fenti megállapítások alapján Isten lényében gyökerezett már kezdettől fogva; a teremtnél az ember szívébe íratott. A pátriárkák által szájhagyomány útján későbbi korok számára megőriztetett, utóbb ünnepélyes körülmények között írásban bízta az Úr Izráelre, s a

szentek szentjében közvetlenül a kegyelmi trón alatt őriztetett. A hit megerősíti a törvényt, az evangélium adja a megtartásához szükséges isteni erőt, hogy a jóra képtelen ember megtarthassa. A világitélet alkalmával ez az a vezérfonal, amellyel megállapítják a jogosságot és a jogtalanságot.

Mivel, legalábbis elméletileg, úgy a katolikusok, mint a protestánsok és a zsidók elismerik a törvény érvényét mind a mai napig, így szinte lehetetlen az érvényességében kételkedni. Ám a gyakorlat megcáfolja az elméletet. Nekünk az Üdvözítő határozott kijelentése által kell a törvény örökké való érvényességét bizonyítanunk. A 40. zsoltár és a zsidókhoz írt levél 10. fejezetének egybevetéséből már láttuk, hogy küldetésének célja Isten akaratának teljesítése, s hogy Isten törvényét a szívébe zárta. Hasonlóképpen bizonyítja Ésaías is, hogy mint Isten szolgálja, jogosságot visz a nemzeteknek, hogy őket igazán megtanítsa a törvény betartására, s hogy Isten törvényét nagygyá és hatalmassá teszi. (Ésa 42:1-3, 21) Ennek megfelelően a Megváltó életében olyannyira tettekké vált a törvény megtartása, hogy senki sem bizonyíthatja rá a legcsekélyebb bűn árnyékát sem. Tanításában rámutat a törvény követelményeinek mély lelki tartalmára, megszabadítja azt a farizeusok által kiegészítésül alkotott emberi rendeletektől. Az emberek megszegették a törvényt, ám Istent a saját vére által engesztelte ki Jézus, és megváltozhatatlan igazságát teljes megvilágításba helyezte. Ezzel kapcsolatos szavai így hangzottak. *„Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a próféciáknak az eltörlésére. Nem azért jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem. Mert, bizony, mondom néktek, míg az ég és a Föld elmúlik, a törvényből egyetlen jóta vagy pontocska sem múlik el, amíg minden be nem teljesedik. Ha valaki azért csak egyet is megront ezen legkisebb parancsolatok közül, és úgy tanítja az embereket, az Isten országában a legkisebb*

lesz; ha valaki pedig cselekszi azt, és úgy tanít, az a mennyeknek országában nagy lesz.” (Máté 5:17-19)

Tekintve Üdvözítőnk ezen kijelentését, ezt minden becsületes és őszinte ember csak úgy értheti, hogy a tízparancsolat minden egyes betűje mindaddig érvényben marad, amíg az ég és a Föld fennáll. Miután az Úr arra figyelmeztet bennünket, hogy a látszólag legkisebb parancsolatokat is úgy ismertessük meg az emberekkel, mintha azok a legnagyobb fontossággal bírnának, úgy érezzük, meg kell ismertetni az olvasóval, hogy az emberek mennyiben tértek le az egyenes útról. Azt is érdemes megvizsgálni, hogy az emberi intézkedések és isteni parancsolatok, továbbá az olyan általánosan elterjedt elméletek, amelyek sokszor a gyakorlati életben is érvényesülnek, milyen tekintetben állnak egymással éles ellentétben.

Aki Isten törvényét tekinti lába szövétének, s aki az evangéliumban nem csupán a bűn megbocsátásának örömhírét, hanem az isteni erőt is felismeri, amely lehetővé teszi az ember számára Isten akaratának teljesítését, az hiszi, hogy Isten az Ő Fiát küldte, hogy általa teljesedjen be a törvény igazsága. Aki Istent olyan nagyon szereti, hogy még a legcsekélyebb parancsolatot is készséggel igyekszik megtartani, az hálával fog adózni az Úrnak, amiért jó eszközei lehetünk. Ezért minden nap így fog imádkozni. *„Uram, mutasd meg nekem az utadat, hogy igazságodban járhaszak.”* Ennek beteljesítésében segít e könyv, úgy, ahogyan segítségünkre voltak nekünk azok, akik a szombat parancsolatára felhívták a figyelmünket, miáltal megismertük a drága isteni igazságot.

A szombat parancsolata

A tízparancsolat közepén, úgyszólván annak keblében találjuk a terjedelemre nézve legnagyobb parancsolatot, amelyet az Úr világosan meg is indokolt. *„Megemlékezzél a szombatnapról, hogy megszenteljéd azt. Hat napon át munkálkodjál, és végezd minden dolgodat. De a hetedik nap az Úrnak, a te Istenednek szombatja; semmi dolgot se tény azon, se magad, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgálóleányod, se barmod, se jövevényed, aki a te kapuidon belül van. Mert hat napon át teremté az Úr az eget és a Földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megnyugovék. Azért megáldá az Úr a szombat napját, és megszentelé azt.”* (2Móz 20:8-11)

Az Úr a parancsolat elején azt kéri tőlünk, hogy a szombatnapról megemlékezzünk. Ezért vizsgáljuk meg, mit is parancsol ezzel nekünk az Úr. A szombat szó magyarrá fordítva nyugalmat jelent. Tehát elsősorban mindennemű munkától meg kell pihenni ezen a napon.

Ám nem mindegy, hogy a hét melyik napja a munkaszüneti nap. Nem akármelyik nap után következő hetediknap, sem a hét akármelyik napja, amelyen megpihenünk, hanem a hétnek a hetedik napja, amely *„a te Uradnak, Istenednek munkaszüneti napja”*.

Hogy a dolog egyértelmű legyen, a Szentírás kijelenti, hogy ez a munkaszüneti nap ugyanaz a nap, amelyen Isten is megpihent a teremtés hat napja után, s amelyet megáldott és megszentelt. Ha tehát a Szentírás azt kívánja tőlünk, hogy megemlékezzünk a szombat napjáról, hogy megszenteljük azt, akkor ez csak a hetedik nap lehet, amelyen maga Isten is megpihent, és ezáltal örök időre és nemzedékekre megszentelte és megáldotta azt. Egyetlen másik nap sem felel meg ennek a célnak, és

nem helyettesítheti ezt a napot, amelyet a világos és határozott hangvételű parancsolat rendelt el.

A szombat elrendelése

A hét hetedik napjának szent nyugalomnapul való elrendelése a teremtés befejezése alkalmával történt. Ugyanott a következő szavakkal emlékezik meg erről a Szentírás. *„Amikor pedig elvégezé Isten hetednapon az Ő munkáját, amelyet alkotott vala, megszűnék a hetedik napon minden munkájától, amelyet alkotott vala. És megáldá Isten a hetedik napot, és megszentelé azt, mivel-hogy azon szűnt meg vala minden munkájától, amelyet teremtve szerzett vala Isten.”* (1Móz 2:2-3) Ugyanezt Mózes 2. könyve 31. fejezetének 17. verse még meg is erősíti. *„Mert hat napon teremtette az Úr az eget és a Földet, hetednapon pedig megszűnt, és megnyugodott.”*

Ahogy a művész valami befejezett munka után gyönyörködve szemléli művét, hasonlóképpen nézte át Isten is ezen a napon a munkáját, amit alkotott, *„és ímé, minden igen jó volt”*. Mivel pedig *„az örök Isten, aki a Földnek határait alkotta, nem fárad el, és nem bágyad el”* (Ésa 40:28), nyugalma sem személyes szükségletből ered, hanem az Úr csak azért nyugodott meg, hogy példája által örök időkre egy nyugalom- és emléknapot alkosson. *„Emlékezetet szerzett csodatetteinek.”* (Zsolt III:4) Nyugalma által vetette meg az alapját ennek a fenséges emlékünnepeknek, hogy teremtményei hétről hétre megemlékezzenek az élő Istenről és csodálatos művéről, amit alkotott, ahogy ezt a szombatnapi zsoltárban olyan fenségesen kifejezi a Szentírás. *„Mert megvidámítottál engem, Uram, a te cselekedetteddel, a te kezdednek műveiben örvendezem. Mely nagyok, Uram, a te műveid, igen mélységesek a te gondolataid.”* (Zsolt 92:5-6)

Miután az Úr a földi idő első hetének hetedik napján megnyugodott, megáldotta és megszentelte ezt a hetedik napot. Innen ered a ma már általánosan elterjedt hetekre való időbeosztás. Továbbá megszentelte, tehát egy bizonyos célra kiválasztotta a hetedik napot a hét többi napja közül. Hogy miképpen kell az embernek azt megszentelnie, és hogy ebből milyen áldás származik az emberre nézve, azt Ésaiás könyve 58. fejezetének 13-14. verséből láthatjuk világosan. *„Ha megtartóztatod szombatod a lábadat, és nem űzöd kedvtelésedet szent napomon, és a szombatot gyönyörűségnek hívod, az Úr szent és dicsőséges napjának... Akkor gyönyörűséged lesz az Úrban; és én hordozlak a Föld magaslatain...”*

Ezen bibliai értesítés a szombat megszenteléséről és a tökéletesen befejezett teremtség dicső emléknapjának megünnepléséről olyan világos és érthető, hogy semmi kívánnivalót sem hagy maga után, s ha az emberek mindig úgy ünnepelték volna meg a szombatot, ahogyan azt kell, sohasem feledkeztek volna meg az ég és a Föld alkotójáról, és sohasem imádtak volna hiábavaló bálványokat, saját kezüknek műveit.

A szombat Ura

Az Üdvözítő szavai, amiket a kicsinyes farizeusokhoz intézett, a Márk evangéliuma 2. fejezetének 28. versében olvashatók, s abban kifejtette, hogy az embernek Fia a szombatnak is Ura. Így határozottan szükséges megállapítanunk, hogy a szombatnak mennyiben Ura az emberfia. Főképpen az Újszövetségben tűnik ki ez világosan azáltal, hogy az Írás itt határozottan kijelenti, az Ige testté lett; ugyanaz az Ige, amely kezdetben Istennél volt, s amely által minden dolog létrejött. Így olvassuk. *„...Nála nélkül semmi sem lett mindabból, ami létrejött.”* Tehát a

szombat is ennek köszönheti létét és örök érvényű elrendelését. *„A világban volt, és a világ általa lett, de a világ nem ismerte fel Őt.”* (Ján 1:1, 14) Eszerint tehát a világ nem ismerte fel saját Teremtőjét, amikor Ő testben eljött, hogy az általa alkotott embert megváltsa. A zsidókhoz írt levél 1. fejezetének 8-10. versében a következő olvasható. *„Te, Uram, kezdetben alapítottad a Földet, és a te kezdednek művei az egek.”* Továbbá a kolossébeliekhez írt levél 1. fejezetének 13-19. versében ez olvasható. *„Mert Őbenne teremtetett minden, ami van a mennyekben és a Földön... minden őáltala és reá nézve teremtetett.”* Mert Atyjának úgy tetszett, hogy az Ő szeretett Fiában mindennek teljessége lakozzék.

Ha e világos igehely fényében a teremtésről szóló tudósítást olvassuk, akkor már a Biblia első fejezetében feltűnik előttünk Krisztus, mint az alfa és ómega, mint a kezdet és a vég. Az Ő hatalmas erejének szava által hívta életre az Úr az eget és a Földet, amikor Isten Lelke a víz felett lebegett. Ezt magyarázza Mózes első könyvének 1. fejezetében a 26. vers többes száma is. *„Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra.”* Miután az Atya akarata az volt, hogy Fiában lakozzon a teljesség, s a teremtésben is őt illesse meg a legnagyobb rész, ezek szerint az embernek Fia volt a szombat alapítója is, tehát Ura is, aki elsősorban tudja, hogy mit szabad, és mit nem ezen a napon cselekednünk. Tehát a hét hetedik napja nem csupán Jehova szent napja, hanem *„az Úrnak napja”* is, éspedig a mi Urunk, Jézus Krisztus napja, amelyen minden igazi követőjének Jézus hatalmas Igéjére kell gondolnia, ami a semmiből eget és Földet teremtett. Jézus újjá is teremtheti az általa alkotott embert, s a törvény által megkövetelt megigazulást is elvégezheti benne. Aki ezt az újjáteremtő erőt saját magán megtapasztalja, s hétről hétre érzi a szívében Krisztus teremtő erejét, az a hét hetedik napját az Úr napjának tekinti, a gyönyörűség és öröm napjának,

amelyen Isten megszámlálhatatlan és végtelen csodatetteiről emlékezik meg.

A szombat az emberért van

A régebbi tények világában könnyebben megérthetjük és méltathatjuk a Márk evangéliumának 2. fejezetében olvasható 28. verset. *„A szombat van az emberért, és nem az ember a szombatért.”* Az Üdvözítőnek e kijelentése a szombatnak az Édenben való elrendelésére hívja fel a figyelmünket, és megállapítja, hogy ez az intézmény az emberiségre nézve általános.

Ehhez teljesen hasonló kijelentést találhatunk a korinthusiakhoz írt első levél II. fejezetének 9. versében. *„Mert nem is a férfiú teremtett az asszony miatt, hanem az asszony a férfiúért.”* Hogy a két nem közötti helyes viszonyt felismerjük, mindkét esetben azoknak elrendelésére utal a Szentírás. A házasság és a szombat, mindkettő a Paradicsomban adatott az embernek, a bűnbe esés előtt keletkezett, és meg is maradt volna, ha az ember el nem bukik, mivelhogy mindkettő az emberiség javát célozta. Isten előbb az embert teremtette, és csak azután az asszonyt; tehát az ember az asszonynak feje, az asszony annak csak segítőtársa. Hasonlóképpen, a hatodik napon teremtette Isten az embert, és csak a hetediken a szombatot, tehát az Emberfia a szombatnak is Ura, ami azért van, hogy az ember javát szolgálja. Azonban, amilyen kevésbé teszi kérdésessé, avagy szünteti meg a házasságot az a tény, hogy az ember az asszonynak feje, éppolyan kevésbé teszi kérdésessé, avagy szünteti meg a hetedik nap, azaz a szombati nyugalmat az Emberfiának az a kijelentése, hogy Ő a szombatnak is Ura. Ellenkezőleg! Csak annál nyilvánvalóbb lesz Isten jóakarató szándéka, amely azt célozza, hogy mindkét intézmény örök időkre fennmaradjon

az emberiség javára. A házasságot a Paradicsomban nem Ádám, Mózes vagy a zsidók részére rendelte el Isten, hanem minden ember és minden faj számára, bárhova számítja is magát, és bárhol is éljen. Ugyanúgy a szombatot sem kizárólag Ádám, Mózes vagy a zsidó nép, hanem kivétel nélkül minden ember, minden faj, minden szín, minden nyelv számára és minden időre rendelte az Úr.

Eszerint a házasságot is ugyanúgy lehetne zsidó hagyománynak nevezni, mivel a zsidók később is nagy becsben tartották, mint a szombatot, mivel a zsidók tartották egyedül fontosnak megünnepelni. A zsidó elnevezés Júdatól, Jákób fiától származik, aki a világ teremtése után 2255 évvel született.

A szombat megünnepelését azonban nem Júdának rendelte el az Úr, hanem Ádámnak, az egész emberiség ősatyjának; és nem mint Ádám szombatját, hanem mint „*a te Uradnak, Istenednek szombatját*”, mert maga Isten volt az első, aki az első hét hetedik napján megpihent, megáldotta és megszentelte azt. A Szentírás alapján világosan kimutatható, hogy a hetedik nap szolgált a mi Megváltónk nyugalomnapjául, holott Őt nem nevezhetjük a zsidók Üdvözítőjének, jóllehet, Júda törzséből származott, sem a megváltás tervét „*zsidónak*”, jóllehet „*az üdvösség a zsidóktól jön*”. (Ján 4:22)

Ilyen ósdi előítéletekkel nem engedhetjük magunkat megévesztetni, hanem egyedül Isten szavát tekintjük lábunk szövétének, amely a kezdeteket is megvilágítja. Ellenkezőleg! Annak sziklaszilárd alapján, sokkal inkább akarjuk hinni, hogy a szombat parancsolata a só szoros értelmében minden emberre nézve kötelező, s hogy a hét hetedik napja minden ember szombatja, s ha azt tudatlanságunk folytán mindeddig lábbal tiportuk, mostantól fogva megőrizzük, „*gyönyörűségesnek*”, „*Jehova szent napjának*” és „*az Úr dicsőséges napjának*” nevezzük.

A szombat a hit általi megszentelés jele

Így szólt az Úr Izráelnek. *„Az én szombataimat bizony megtartsátok, mert jel az énközöttem és tiközöttetek, nemzedékről nemzedékre, hogy megtudjátok, én vagyok az Úr, aki titeket megszentellek.”* (2Móz 31:13)

A szombat juttassa az ember emlékezetébe, hogy a világ és minden, ami azt betölti, nem önmagától keletkezett, hanem Isten mindenható szavára jött létre. Azonban Izráel népére nézve még egyéb jelentőséggel is bír, ahogy ezt Mózes V. könyvének 5. fejezetében a 15. verséből és Mózes II. könyvében a 20. fejezet 2. verséből világosan láthatjuk. Izráel az egyiptomi rabszolgaságban sínylődött, a saját erejéből való szabadulás minden reménye nélkül. Ám az Úr már Ábrahámnak megígérte, hogy négy emberöltő után erős karral fogja őket a rabszolgaságból kivezetni (1Móz 15:13-14).

József olyan erősen hitt ebben az ígéletben, hogy erre a kivonulásra való tekintettel rendelkezett a saját temetésére nézve (Zsid 11:22). Amikor azonban a kivonulás ideje elérkezett, a népnek meg kellett tanulnia újra hinni az Úrban. Ekkor Isten Izráelt a Vörös-tengeren keresztül egy olyan pusztába vezette, ahol sem kenyér, sem víz nem volt, *„hogy tudtadra adja neked, az ember nemcsak kenyérrel él, hanem mindazzal él az ember, ami az Úrnak szájából származik”* (5Móz 8:3). Negyven éven át esett a manna az égből, csupán a hetedik napon maradt meg, amit a hatodik napon gyűjtöttek maguknak az emberek. Ennek folytán tehát a szombat nem olyan nap volt többé, ami csupán arra emlékeztette az embereket, hogy Isten az ő alkotójuk, hanem arra is, hogy az Úr az ő megváltójuk, megtartójuk és megszentelőjük.

Miután pedig Jézus Krisztus Izráelnek nem csupán alkotója, hanem vezetője és megváltója is volt (1Kor 10:1-4), a szombat annak volt a jele, hogy Jézus Krisztus Izráelt alkotta, vezeti, megváltja, megtartja és megszenteli. De ahogyan Ábrahám minden hívő atyja, hasonlóképpen, az Izsáktól eredt mag nemcsak az Ószövetség testi Izráele, hanem minden idő lelki Izráele is. Minket sem csupán alkotott az Úr, hanem megvált a bűn rabszolgaságából, üdvözít, vezérel, megtart, megszentel, és az igazi Izráelhez csatlakoztat bennünket. Ezért ránk is vonatkozik a hét hetedik napjának megünneplésének kötelezettsége, ami a teremtés, a megváltás, a megtartás, megszentelés és az igazi nyugalom jele. Ezt az igazi Jósua, vagyis Jézus által nyertük el. Ahogyan az új ég és az új Föld megáll Isten előtt, úgy álljon meg Izráel magva és neve is, mivel pedig a szombat egy örökkévaló jel Isten és Izráel népe között, Isten Izráele az új Földön is *„szombatról szombatra eljön, hogy leboruljon az Úr előtt”* (Ésa 66:22-23, 2Móz 31:17).

Miután pedig mi azt hisszük, hogy egyedül a Megváltó alkotott bennünket, Ő vezérel, Ő vált meg minket, Ő tartja meg az életünket, s egyedül Ő szentel meg bennünket, nem pedig a saját igazságunk, avagy a törvényhez való alkalmazkodásunk, azért mi ma is a hét hetedik napját, mint az Úr szombatját ünnepeľjük meg, mint ami a Krisztusban való megszentelés és megváltás jele.

Az Úr szombatja nem árnyékszombat

A szombat elrendelése a paradicsomi, a bűnbe esés előtti időbe nyúlik vissza, amikor az eljövendő megváltásnak még semmiféle előképe vagy árnyéka nem volt. S amikor az Úr a szent tízparancsolatot kihirdette, erkölcsi törvényeinek a köze-

pére helyezte a szombat törvényét, amely, mint a közte és Izráel között való örök érvényű jegy, még az új Földön is fennmarad. A szombat parancsolata ezekkel a szavakkal kezdődik: „*Meg-
emlékezzél*”. Gondolatainkat tényleg visszavezeti abba a boldog időbe, amikor még minden teremtmény tökéletes volt. Csak a bűnbe esés után tett ígéretet az Úr az asszony magváról, s csak ettől kezdve találunk az eljövendő megváltásra vonatkozó előképet és árnyékot, mint Ábel báránya, a pátriárkák áldozata, Izsák feláldozása és egyebek.

Izráelnek az egyiptomi rabszolgaságból való kiszabadulásával egy gondosan kiépített ceremóniális rendszert találunk, a gyülekezeti sátort, körültekintően szabályozott szolgálattal s áldozati rendszerrel, a húsvét, a pünkösd, a kürtfúvás, az engesztelés, a sátrak ünnepével, a jubileumi és szombatévvvel, ami mind megannyi előképe az eljövendő tökéletes megváltásnak (lásd Mózes III. könyvének 23. fejezetét). Mindezen törvényeket és előírásokat feljegyezte a Szentírás Mózes törvénykönyvében, ezenkívül Izráel még egy polgári törvénykönyvet is kapott, amelynek értelmében a különböző bűntetteket elkövetőket a megfelelő büntetéssel, esetleg halállal is sújtották (3Mózes 24).

Így tehát „*a törvény az eljövendő javak árnyéka, nem pedig azok lényege*” (Zsid 10:1). Isten Bárányának megjelenésével ezek az árnyékok csakhamar, egymás után valósággá és lényeggé váltak, úgyhogy most már nem kell többé az újholdból, ünnepekből és ünnepi szombatokból lelkiismereti kérdést csinálnunk (Kol 2:16-17). Ezek árnyékai voltak az eljövendő dolgoknak, előremutattak a megváltásra, a hetedik napi szombat pedig az elmúlt dolgok emléke lett, ami visszamutat a teremtésre. A többi ünnep pedig egy része volt a ceremóniális törvényeknek, amiknek egykor meg kellett szünniük, ellenben a hetedik napi szombat a megváltozhatatlan erkölcsi törvény közepében foglal

helyet. Melanchtonnak „Az isteni törvényekről” című könyvéből a következő sorokat idézzük. „A mózesi törvények három részre oszthatók fel. Az egyik rész a LEX MORALIS, amely az erkölcsi törvényi előírásokat tartalmazza, tehát Istennek a bűnre és annak ellentétére vonatkozó ítéletét. A második rész a LEX CEREMONIALIS, amely az ünnepek, áldozati rend és olyan ceremóniák szabályait tartalmazza, amelyek egy bizonyos időhöz voltak kötve, s amelyek a zsidósággal együtt tűntek el. Végül a LEX JUDICALIS, amelyik rész a polgári törvényi előírásokat tartalmazza. Aki ezeket a különbségeket nem képes felismerni az isteni törvényben, az gyakran súlyos tévedésbe esik.”

Krisztus megdicsőíti a szombatot

Az Üdvözítő földi élete alatt minden lehetőséget felhasznált, hogy a szombatot csodatetteivel megdicsőítse, és hogy bemutassa, a szombat az emberiség javára rendeltetett el, s hogy szombaton szabad jót cselekedni. Aki az evangéliumokat olvassa, meggyőződhet arról, hogy igaza van Bengelnek, amikor azt mondja, az evangéliumok legnagyobb részét a szombat anyaga teszi ki. Szombaton tanít Krisztus a zsinagógában, űzi ki az ördögöt, szünteti meg a lázat, gyógyítja meg az elszáradt kezét, szabadítja meg a 38 éve beteg embert, adja vissza a vak szeme világát, és gyógyítja meg az asszonyt 18 éve tartó betegségéből. Ezenkívül olyan erővel száll szembe a farizeusok tévtanaival, hogy egyáltalán nem tudnak ellene küzdeni. (Luk 18:1-6).

S hogy Ő maga hogyan szokta hosszú éveken át a szombatot tölteni, azt Lukács evangéliuma 4. fejezetének 16. verséből láthatjuk. „És méne Názáretbe, ahol felneveltetett, és beméne szokása szerint szombatnapon a zsinagógába.” Ez teljesen megfelel a 4. zsoltár és az Ésaías próféta könyve 42. fejezete jövendöléseinek, amely

igehelyeknek értelmében küldetése volt Isten törvényét nagygyá és hatalommal teljessé tenni. Tökéletes lelki értelmük szerint tanította és tartotta be azokat, és különösképpen a szombatnak, amelyet kezdetben megáldott és megszentelt, adta a legkülönösebb figyelmet.

Senki sem tudta a legcsekélyebb parancsolat megszegését sem rábizonyítani, s ahelyett, hogy a szombat parancsolatában vagy bármely más parancsolatban egy pontocskát, illetve csak egy kis betűt is megváltoztatott volna. Ő azért jött, hogy a törvényt betöltse és megtartsa, s így nekünk egy ragyogó példát adjon arra nézve, hogy miként kell a szombatot és egyéb isteni parancsolatot megtartani az igazi értelmében. Sőt, vérét ontotta mindazokért, akik a szombat parancsolatát megszegették, s amikor Isten e parancsolatait megtartotta, kárhoztatta mindazokat, akik a szombatot lábbal tapossák, hogy így a törvény által kívánt igazság a szombat tekintetében is teljes legyen.

Haladjunk tehát a hetedik nap megszentelése kérdésében is az Ő lábnyomában, azon szavaira gondolva, hogy *„Nem minden, aki ezt mondja nékem: Uram, Uram, megyen be a mennyek országába, hanem aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát.”* (Máté 7:21)

A szombat, elrendelését és lényegét tekintve, változatlan

Az ó- és újszövetségi Szentírás Istentől adatott nekünk arra a célra, hogy megtanítsa bennünket az üdvösség útjára. Tehát csakis azon igazságot fogadjuk el, és csakis abban maradjunk meg, amelyet az igazságnak ezen egyedüli forrásából meríthetünk. (2Tim 3:14-17)

Isten az egész világegyetem alkotója, és mindenható vezetője, kormányzója. Szerzője a szentírási könyveknek, s így annak

tanításai és parancsolatai isteniek. Egyedül ezeket ismerjük el minden tekintetben mérvadóknak. A hit ezen csalhatatlan szabályozója tudomásunkra adja, hogy Isten kezdetben hat napon át teremtette az eget és a Földet, és megnyugodott a hetedik napon, s azt megáldotta és megszentelte, valamint elrendelte, hogy minden ember megtartsa azt örök időn át.

Hogy Isten hat napon át teremtette az eget és a Földet, és a hetediken megnyugodott, ez olyan tény, amelyet sohasem lehet megváltoztatni, vagyis mindörökké fennmarad. E tény kétségbevonása egyenlő az Isten szava elleni harccal, s ezzel az egész keresztény hit isteni tekintélye kérdésessé válik. Mindebből világosan látható, hogy a szombat elrendelése egyértelmű, és soha meg nem változtatható tény. Ennek következtében a szombat is, a lényegét tekintve, változhatatlan, szilárd intézmény.

Ugyanilyen határozottsággal adja az isteni írás tudtunkra azt is, hogy Isten előbb hat napon át alkotta meg a világot, s csak ezen munka befejezése után, a hetedik napon pihent meg. Tehát Isten nem a hét valamelyik napját, hanem a hetediket választotta nyugalomnapnak. Miután pedig határozottan kimutathattuk, hogy Isten a hetedik napon, a teremtés első hetének utolsó napján pihent meg, ebből az következik, amit már a dolog természetéből tudhatunk, hogy csupán a hetedik nap, és nem másik lehet a teremtés emlékünnepe, a nyugalom szombatja. Ennek folytán a szombat nem csupán egy szilárd, megváltoztathatatlan tényeken nyugvó intézmény, hanem az is változhatatlan tény, hogy a hét hetedik napját állapította meg a Szentírás e napként.

Az is tény, ma ugyanúgy, mint hatezer évvel ezelőtt, hogy Isten a hetedik napot megáldotta és megszentelte. Mivel a Biblia sehol sem tudósít arról, hogy Isten ettől a naptól valaha is megvonta volna az áldását és szentségét, a leghelyesebb követ-

keztetés az lehet, hogy még ma is a hét hetedik napja az Úr szombatja, amelyen még ma is Isten áldása nyugszik.

Minden tény koronájaként a leghatározottabb és legvilágosabb kijelentések által parancsolja meg az Úr nekünk a szombat megszentelését, amelyen a teremtés művének befejezése után Isten maga is megnyugodott, megáldva és megszentelve azt. Mivel ez a parancsolat tőlünk is megköveteli a teremtés szombatjának megünneplését, ezért amíg e törvény érvényben van, mindaddig ez az igazi nyugalomnap, és nem a hét első vagy a hatodik napja. Isten, mint törvényadó, a szó szoros értelmében a törvény minden egyes pontját és betűjét örök érvényűnek és megváltoztathatatlanak jelentette ki, a szombat elrendelése és azon tény, hogy a szombat csak a hét hetedik napja lehet, mert egyedül ezt a napot látta el Isten az áldásával, minden megíngathatatlan alapon nyugszik. Isten maga nyilvánította ki ezt a tényt örök érvényűnek.

Mostani fejtegetésünk valóságáról azok is meggyőződhetnek, akik manapság emberi bölcsességre tekintenek, annak ellenére, hogy Isten a Szentírásban világosan elrendeli a szombat megtartását. Egy protestáns és egy katolikus, hírneves és általános tekintélynek örvendő teológus idevágó szavait idézzük. Gibbons bíboros Baltimore-ból a következő kijelentést tette. *„Átolvashatjátok a Szentírást Mózes első könyvétől egészen a titokzatos Jelenések könyvéig, és egyetlen helyet sem találtok benne, amely a vasárnap megszentelését elrendeli. a szentírási parancsolatok csupán a szombat megszentelését rendelik el, egy olyan napét, amelyet mi már nem ünnepeünk, és nem szentelünk meg.”* („Őseink hite”, 70 oldal) Protestáns oldalról pedig hallgassuk meg Beyschlag doktort Halléból. *„Számos, általunk szentségben tartott dolgot, mint a vasárnapot, az ünnepeket, a gyermekkeresztelést, a konfirmációt, egyebeket, tehát egyházi életünknek meg-*

annyi sarkalatos pontját, nem az újszövetségi Szentírásból, hanem az egyházi hagyományokból vettük.” („Az ókatolicizmus”, 53. oldal)

A szombat megváltoztatásának megszokott indoka

Ha még oly világos is a Szentírás bizonyossága, s ha még oly megváltoztathatatlan is a parancsolat, amely a hét hetedik napjának, mint az Úr szombatjának megszentelését elrendeli, mégis, nagyon sokan vannak, akik azt lábbal tapossák, és helyette a hét első napját ünneplik. A különböző hitvallások, katekizmusok, prédikátorok és tanulatlan emberek is látszólagos bizonyítékokat igyekeznek hozni a vasárnap szentsége mellett. De ahogyan mindig, úgy itt is következetlen önmagához a tévedés. Előbb zsidósna, a törvény és betű szolgálatának kiáltják ki a hetedik nap megünneplését, később azonban ugyanazon parancsolatokat, amelyek a hetedik nap megszentelését írják elő, a vasárnap megokolására használják fel. Íme, azonnal, mintegy varázsütésre, egy keresztényi, evangéliumi és lelki nyugalomnapot vélnek nyerni.

Hogy azonban egy új emléknapi megalapítását bebizonyíthassák, szükség van a Bibliából nyert bizonyítékokra, hogy hol, mikor és ki által rendeltetett el eredetileg a nyugalomnap. Hasonlóképpen, arra nézve is bizonyítékokat kell találni, hogy ezáltal a régi nyugalomnap érvényét veszítette-e. Ezen tények szem előtt tartásával akarjuk a felhozott érveket megvizsgálni. A következő állításokkal érvelnek a vasárnapünneplők.

1. *„Krisztus a hét első napján támadt fel, aminek következtében ezt a napot kell minden héten Krisztus feltámadásának emlékére megünnepleni.”* Hogy Krisztus pénteken halt meg, és az

utána következő vasárnapon támadt fel [vagyis még a halálával is „megpihent” szombatnapon, és ezzel is megszentelte azt], teljes szívünkben hisszük, és az isteni üdvbizonyosság két alappillérének tekintjük. Ezt az üdvbizonyosságot a heti vagy éves ünnepnapok által, illetve egyéb, megfelelő Isten-tisztelettel kell megdicsőítenünk, hogy ezáltal állandóan élénken az emlékezetünkben tarthassuk. Ez olyan kérdés, amelynek eldöntésére nem mi, emberek, hanem egyedül a Biblia hivatott, amely az egyedüli és mindentekintetben elégséges szabálya a vallásnak.

Miután mindkét esemény, Krisztus halála és feltámadása a legfontosabb esemény a megváltás művében, mert Krisztus halála által nyertünk bűnbocsánatot, feltámadása által pedig egy új élethez való erőt, itt tulajdonképpen két emlékűnnep elrendeléséről lehetne szó. Eszerint tehát alapítani kellene egy ünnepnapot Krisztus feltámadásának, de egyet ugyanolyan joggal Krisztus halálának emlékére is; mindez azonban még mindig nem indíthat arra, hogy a világ teremtése óta fennálló, és Isten által elrendelt heti nyugalomnapot, ami a teremtés emlékére rendeltetett el, hatályon kívül helyezzük, s megszenteltelennítsük, holott ennek a megváltás tervében egyértelműen nagy jelentősége van.

Mivel Isten szava csupán egyetlen heti nyugalomnapról és hat munkanapról beszél, hogyan egyeztethetjük össze ezt a gondolatot az isteni parancsolattal? Ha azonban tényleg Isten szavát tekintjük lábunk szövétének, azt találjuk, hogy Isten tényleg elrendelt Krisztus halálának és feltámadásának emlékére két, rendkívül sokat kifejező emléket. Ezek mindamellett nem teszik szükségessé, hogy azon a napon kívül, amit Isten maga szentelt és áldott meg kezdetben, mint a teremtés emlékűnnepét, egy másik napon is ünnepeljünk a héten. Krisztus halálának emlékével kapcsolatban a következőt olvassuk a

Szentírásban. *„Mert valahányszor eszitek e kenyeret, és isszátok e pohár tartalmát, az Úrnak halálát hirdessétek, amíg eljövend.”* (1Kor 11:26) A feltámadás emlékünnepére pedig a következőket rendelte el. *„Eltemetettvén övele együtt a keresztségben, akiben egyetlenben fel is támasztattatok az Isten erejébe vetett hit által, aki feltámasztotta Őt a halálból.”* (Kol 2:12; lásd még a Róm 6:4-et)

A keresztség és az úrvacsora tehát olyan két intézmény, amelyet Isten az Úr halálának és feltámadásának emlékére rendelt el. S ha ezt a két emléket a Biblia előírása értelmében hajtjuk végre, akkor olyan szemléltető és érthető módon fejezik ki az üdvtörténet két végtelenül fontos eseményét, hogy az személyes tapasztalattá lesz bennünk. Így tehát a legcsekélyebb okunk sem lehet arra nézve, hogy akár az egyik, akár pedig a másik esemény emlékére egyéb vallásos cselekvést vagy ünnepet állapítsunk meg, s tényleg, ha a Szentírást átolvassuk, egyetlen helyet sem találunk benne, amely azt elrendelné.

Hol van megírva a Szentírásban, hogy az Üdvözítő a feltámadás napján megnyugodott, hogy azt megáldotta és megszentelte, és megparancsolta híveinek, hogy azon a napon megpihenjenek? S vajon hol a Szentírás azon határozott előírása, hogy Isten az előbbi parancsát, amely a hét hetedik napját rendeli el heti nyugalomnapnak, hatályon kívül helyezte? N. Grimelund evangélikus püspök elismeri a következőt. *„Igaz, hogy ilyen törvény nem létezik.”* (A vasárnap története, 23. oldal) S mivel ez nem létezik, tehát hiányzik a legszükségesebb indok, amely a feltámadás emlékére valamelyik hétköznap megünneplését tenné jogosulttá.

2. *„Jézus tanítványai a hét első napján egybegyűltek, hogy a feltámadást megünnepeljék.”* Erre megjegyezzük, hogy a négy evangélista csak egyetlen alkalommal említi a hét első napját,

tudniillik azt, amelyen Jézus feltámadt. Márk és János kétszer, Máté és Lukács pedig egyszer tesz róla említést. Ebből a következő tűnik ki. Miután a Megváltó feltámadt, az asszonyok nagyon korán a sírhoz mentek. (Máté 28:1; Márk 16:2-9; Luk 24:1; Ján 20:1) Ezután visszamentek onnan, és hirdették a tanítványok között, hogy az Úr feltámadt, de ezek nem hittek nekik. (Luk 24:1-11; Márk 16:9-11) Ugyanezen a napon két tanítvány Emmausba ment, Jézus velük együtt ment, s később, naplementekor meg is ismerték Őt. (Luk 24:13-35; Márk 16:12) Ezután visszamentek ezek a tanítványok Jeruzsálembe, ahol a többieket egybegyűlve találták. Hírül adták nekik, hogy az Úr feltámadt, és megjelent nekik, de ők ezeknek sem hitték el. (Márk 16:12-13) Miközben még együtt beszélgettek, belépett hozzájuk maga az Úr. A tizenegyet az asztalnál találta, és megdorgálta őket hitetlenségükért és szívük keménységéért, mivel nem hittek az asszonyoknak és a két tanítványnak. (Luk 24:36; Ján 20:19; Máté 16:14)

A következőt kell megjegyezni. A tanítványok a keresztre feszítés utáni első hét első napjának végéig nem hitték el Krisztus feltámadását, éppen ezért egybe sem gyűlhettek, hogy megünnepeljék azt. Ellenkezőleg. Az Apostolok cselekedetei 1. fejezetének 13. verse értelmében közös lakásuk volt, együtt törték meg a kenyeret, és a zsidóktól való félelmükben magukra zárták az ajtót. S amikor az Úr a feltámadás napjának vége előtt megjelent közöttük, meg kellett őket dorgálnia hitetlenségük miatt. Az evangélisták tudósítása alapján a hét első napját olyan napnak tekinteni, amit a tanítványok a feltámadás emlékére ünnepeltek volna meg, egy helytelen értelmezésen alapuló tévedés. Az Úr ezután nyolc nap múlva jelent meg újra, s akkor a hitetlen Tamásnak is bebizonyította feltámadását.

A harmadik megjelenésének napját nem írja le a Szentírás, csak azt tudjuk, hogy megjelenésekor a tanítványai éppen halásztak. (Ján 20:26; 21:14) Tehát az az állítás is alaptalan, miszerint a Megváltó feltámadása után rendszeresen, minden vasárnap megjelent a tanítványainak, hogy értésükre adja ennek a napnak a szentségét. Annak az állításnak sincs alapja, miszerint a tanítványok azon a napon, amelyen később megjelent nekik, szent ünnepnapnak tekintették. Ez kitűnik abból, hogy a harmadik megjelenésekor éppen halásztak, tehát munkában voltak.

3. *„A Szentlélek a hét első napján árasztotta ki erejét a tanítványokra, hogy megszentelje a vasárnapot.”* Az Írás egyáltalán nem említi a vasárnapot, vagyis a hét első napját, s még kevésbé azt, hogy ezt a napot továbbra is hétről hétre meg kell ünnepelni. Csak a következő olvasható. *„Amikor a pünkösd ünnepe betelik.”* (Az apostolok cselekedetei 1. fejezete) A pünkösd szó ötvenet jelent, s amint Mózes III. könyvének 23. fejezetéből látható, a húsvét utáni ötvenedik napot. Miután azonban a húsvét egy határozott hónap egy bizonyos napjára esett, évről évre a hét másik napján volt pünkösd is. Zeller bibliai szótára megjegyzi, hogy Krisztus idejében a pünkösdöt állandóan Niszan hónap 16. napjától kezdték számítani, tehát mindig Sziván hónap 6. napjára esett. (Tekintet nélkül arra, hogy az a hétnek hányadik napja.) (Bibliai szótár, 694. oldal)

A Szentírás nem ír arról, hogy a Szentlélek kitöltetése Krisztus idejében milyen napra esett. Olshausen, Barnes és Hacket hírneves Biblia-magyarázó és Vieseler, neves kronológus azt állítja, hogy ez a nap szombat volt. Dächsel pedig a következő megjegyzést fűzi bibliai magyarázatában Az apostolok cselekedetei 2. fejezetének 1. verséhez. *„A különböző katekizmusokban annak tanítását, amelyet számos egyházi ének is visszaad, hogy*

tudniillik, a kereszténység nem csupán azért ünnepel vasárnapot a szombat helyett, mert ezen a napon támadt fel Krisztus, hanem mert ezen a napon áradt ki a Szentlélek is a tanítványokra, és ezen a napon nyerte a kereszténység megalapítását, mint téves felfogást, el kell vetnünk.” Tehát nem tudjuk, milyen napra esett akkor pünkösd, de ez nem is jelentős a mi szempontunkból. Azonban az említett megállapítások igen gyenge lábon állnak, s ezt az bizonyítja leginkább, hogy kiváló emberek saját soraikból tévedésnek minősítik őket. Tehát megállapítható az ellentét ezen alaptalan állítások és a Biblia bizonyossága között, amely a hét hetedik napját rendeli el az Úr szombatjaként!

4. *„A feltámadás után azáltal tüntették ki a tanítványok a hét első napját, hogy azon rendszerese egybegyültek, és megtörték a kenyeret.*” Ehhez az állításhoz Az apostolok cselekedete 20. fejezetének 6-14. versét említik. Ez a szöveg a következőket tartalmazza. Pál a társaival együtt útból volt Macedóniából Jeruzsálem felé. Filippiből Troásba érkezett, ahol hét napig időzött. Mielőtt azonban folytatta volna az utazását, egy olyan időben, amikor sok fáklya égett a teremben, búcsúbeszédet intézett a gyülekezethez, amely egészen éjfél utánig együtt maradt. Egy Eutichus nevű ifjú álomba merült, és a harmadik emeletről leesett. Pál apostol azonban ismét életre szólította, és csak ekkor, éjfél után törték meg a kenyeret. Ugyanekkor, vagyis még éjnek idején Pál útítársai hajón Assosba mentek, és Pál csak hajnalban követte őket gyalogszerrel. Innen együtt folytatták útjukat. Ez az egész Szentírás egyedüli tudósítása arról, hogy a hét első napján egy Isten-tiszteletre emlékeztető összejövetelt tartottak. Azonban figyeljük meg a következőket. 1. Ugyanakkor, amikor a gyülekezet együtt volt, Pál útítársai Assosba vitorláztak. 2. Pál éjfél után törte meg a kenyeret, és hajnalban követte útítársait gyalogosan. Ezután együtt folytatták útjukat.

3. ez egy éjjeli gyülekezés volt. Miután azonban Mózes I. könyvének I. fejezete és III. könyvének 23., 32. fejezete értelmében a napokat estétől estéig kell számítani, ennek a gyülekezésnek a szombatról vasárnapra virradó éjjel kellett végbemennie, mert a mai időszámítás szerint a kenyértörés csak hétfőn történt volna meg. Ami azonban a kenyér megszegését illeti, a tanítványok nem csupán a hét első napján, hanem *„minden nap egy akarattal kitartva a templomban, és megtörve házanként a kenyeret...”* (Apcsel 2:46) Ha tehát helyesen értelmezzük a Biblia ezen tudósítását, az következik belőle, hogy Pál apostol nem a hét első napjának délelőttjén tartott Isten-tiszteletet, hogy a nap hátralevő részében pihenjen. Miután a megelőző szombaton megpihent, és az utána következő éjjel tartott búcsúgyülekezést, amikor megtörte a kenyeret, ezután útítársaival együtt egész vasárnap utazott. Így tehát az alapos vizsgálat fényénél a vasárnap megünneplése mellett felhozott bizonyíték éppen az ellenkező hatást éri el.

5. *„Különös vallási fontosságot az adott a vasárnapnak, hogy hosszabb ideig tartó vallásos gyülekezést tartottak ekkor, aminek az adott nagy komolyságot, hogy a könyöradományokat ekkor gyűjtötték össze.”* (Apcsel 20:7; 1Kor 16:2) (Realenciklopédia, 3. kiadás, XVIII., 521. oldal) Dr. Zöcklernek, akinek „A vasárnapi ünnep” című dolgozatából idéztük a fenti sorokat. Eszerint erőszakkal el kellett csavarni a bibliai tudósítás értelmét, hogy ezeket megállapíthassa. A szöveg a következőképpen hangzik. *„A hétnek első napján mindenki tegye félre magánál, amit sikerült összegyűjtenie, hogy ne akkor történjen a gyűjtés, amikor odamegyek.”*

Ennek megfelelően jegyzi meg e helyütt Olshausen a bibliai magyarázatában a következőt. *„Ebből a bibliai helyből nem lehet azt megállapítani, hogy vasárnap olyan Isten-tiszteletet*

tartottak, amelyen gyűjtést rendeztek, mert hiszen az adományt az utasítás értelmében mindenkinek odahaza kellett félretennie.” Hollensteiner „A harmadik parancsolat és a vasárnap” című művében ez olvasható. *„Itt csak arról van szó, hogy az egyes emberek a lakásukon tegyenek félre valamennyi adományt, és korántsem arról, hogy nyilvános gyülekezetben tartottak volna gyűjtést.”* (36. oldal) Végül Neander szerint *„A korinthusi első levél 16. fejezetének 2. verse e tekintetben egyáltalán nem szolgáltat bizonyítékot, ellenben a szövegnek megfelelően nagyon könnyen lehet a hét első napját a munkálkodás ideje megkezdésének tekinteni.”* (Egyháztörténelem, I., 339. oldal, Megjegyzés) A vasárnap minden védelmezője megegyezik abban, hogy ez a bibliai hely egyáltalán nem nyújt semmiféle bizonyítékot amellet, hogy vasárnap nyilvános Isten-tiszteletet vagy gyűjtést tartottak volna. Ellenkezőleg. A szöveg hangja sokkal inkább arra enged következtetni, hogy Pál apostol e napot a polgári munkahét kezdetének tekintette. Mi köze azonban az elmúlt hét jövedelme kiszámításának vagy a könyöradományok odahaza való félretételének ugyanezen nap megszenteléséhez, avagy nyilvános gyülekezések ugyanazon napon való tartásához?

6. *„János a Jelenések könyve 1. fejezetének 10. verse értelmében az Úr napján ragadtatott el lélekben, amely alatt minden bizonytal a hét első napját kell érteni.”*

Ebből a bibliai igehelyből kitűnik, hogy az Úrnak van egy napja, amelyet a sajátjának nevez, de hogy melyik ez a nap, annak eldöntése nem az emberi vélekedésre van bízva, hanem Isten szava nyújtja erre nézve a leghatározottabb bizonyítékot. Aki Mózes II. könyvének 20. fejezetében a 18., a 31. fejezet 14. és Ésaiás könyve 58. fejezetének 13. versét olvassa, az azt találja, hogy Isten saját kijelentése alapján az Úr napja nem a hét első, hanem a hetedik napja. A legrégebbi írók egybehangzó

tanúsága alapján János a Krisztus utáni 97. évben írta meg a Jelenések könyvét, de amint evangéliumának 20. fejezetében, az 1. versből láthatjuk, a vasárnapot egyszerűen a hét első napjának nevezte.

Ezzel tehát az összes ellenvetést, ami az Újszövetség egyes igehelyeiből a vasárnap szentségére akar következtetni, eléggé megvitattunk, és tarthatatlanságukat bebizonyítottuk. A tudós dr. Döllinger a következő szavakkal erősíti meg az eredményeinket. *„Nem lehet állítani, hogy a szombatot az apostolok a vasárnapra tették át, hogy a hetedik napnak előírt megszentelést a hét első napjára helyezték volna át. Mert ilyen intézkedésnek a nyomát sem találjuk sehol.”* *„Amennyiben az apostolok utáni történelem és a hagyomány nem létezne, az apostoli kornak az ünnepnapra vonatkozó szokásaira nézve teljes tudatlanságban lennénk.”* (Kereszténység és egyház, 354. oldal)

Az apostolok szombatot ünnepeltek

Miután mindeddig egyetlen nyomát sem láttuk annak, hogy Krisztus vagy az apostolok vasárnapra tették volna át a nyugalomnapot, annak közvetlen bebizonyításához értünk, hogy az apostolok isteni Mesterük példáját követve, annak feltámadása után is állandóan a hét hetedik napját szentelték meg, és azon hirdették az evangéliumot úgy a zsidóknak, mint a pogányoknak.

A Lukács evangéliuma 23. fejezetének 54. versétől a 24. fejezet 1. verséig terjedő igeszakaszban Mária Magdolnáról és más asszonyokról olvashatjuk, hogy miután Jézus testét már a sírba helyezték, *„szombaton nyugovának, a parancsolat szerint; a hétnek első napján pedig, kora reggel a sírhoz menének, vivén az elkészített fűszerszármakat”*. Miután az Üdvözítő a kereszten

felkiáltott: „*Elvégeztetett*”, szombatnapon József sírjában nyugodott. Ugyanekkor hűséges tanítványai is nyugodtak „*a törvény szerint*”, az általa elrendelt napon, a hét hetedik napján. Mihelyt azonban felvirradt a hét első napja, azonnal a sírhoz siettek, hogy ha még lehetséges, mesterük testét megkenjék.

Az apostolok cselekedetei 13. és 14. fejezetében további utalást találunk a szombatnap megtartásával kapcsolatban. a feltámadástól kezdve már tizennégy év telt el, és Lukács több mint harminc évvel később írta ezt a jelentését, mégis, azt találjuk, hogy Isten Lelke a hetedik napot nevezi szombatnak, amelyen Pál, amint a 42. és 44. versből kitűnik, nem csupán a zsidóknak, hanem a pogányoknak is hirdette az evangéliumot. Ha közben megváltozott volna a szombat parancsa, úgy Pál apostolnak ekkor lett volna a legjobb alkalmá, hogy azt a zsidóknak és a pogányoknak is tudtára adja. Amikor a pogányok kérték, hogy a jövő szombaton újból jöjjön el, és prédikáljon nekik, azt felelhetette volna, „*A legközelebbi alkalommal a hét első napján, a feltámadás emlékűnnepén fogok prédikálni.*” Azonban ehelyett várt egészen a következő szombatig, amikor úgyszólván az egész város, a zsidók és a pogányok egybegyűltek, hogy hallgassák. S még e prédikációja alkalmával is megerősíti, hogy a hetedik nap a szombat, amelyen a próféták írásait „minden szombaton olvassák”.

Ugyanezt találjuk Az apostolok cselekedetei 15. fejezetének 21. versében is. Itt Jakab az egybegyűlt apostolok előtt hivatkozik arra, hogy Mózes könyvét „*minden szombaton olvassák az iskolában*”. Az apostoloknak ez a nagy gyülekezete a Krisztus utáni 52. évben volt, s a vitatkozás legfőbb tárgya az volt, hogy kötelezzék-e a pogány megtérteket is a körülmetélésre. De habár a körülmetélkedést és a ceremóniális törvények megtartását fölöslegesnek jelentette ki a pogányból lett keresztények számá-

ra, mint amik nélkül is elnyerhetik az üdvösséget, Jakab apostol Isten Lelkétől indítatva, még mindig a hetedik napot nevezi szombatnak.

Az apostolok cselekedetei 16. fejezetének 13. versében olvashatjuk, hogy az első ember, aki Macedóniában megtért, egy szombati gyülekezet alkalmával fogadta el Krisztust Megváltójának, amikor Pál apostol a város melletti folyó partján prédikált.

Az apostolok cselekedetei 17. fejezetének 2. verséből világosan látható, hogy Pál apostolnak rendes szokása volt szombatnapon a zsinagógába menni, és ott a feltámadott Megváltóról beszélni. Három szombaton át prédikált Thessalonikában, és számos Isten-szerető görög, köztük nem kevés előkelő asszony tért meg ezáltal.

Végül Az apostolok cselekedetei 18. fejezetének első négy versében találhatunk egy nagyon fontos bizonyítékot. Pál tizennyolc hónapot töltött Korinthusban. Mint sátorkészítő, együttdolgozott a zsidó Aquilával és feleségével, Priscillával. „Vetekedék pedig minden szombaton a zsinagógában, és igyekezék mind a zsidókat, mind a görögöket meggyőzni.” Ezt az igehelyet egybevetve a korinthusiakhoz írt első levél 16. fejezetének 2. versével, az utolsó kétségünk is eloszlik afelől, hogy a korinthusi gyülekezet a hét első napjára elrendelt házi gyűléssel kapcsolatban nyilvános Isten-tiszteletet tartott. A gyülekezet alapításának egész ideje alatt állandóan szombatnapon igyekezett Pál a zsidókat és görögöket meggyőzni, holott egyéb napokon együttdolgozott a zsidó Aquilával és Priscillával.

Az apostolok cselekedete 28. fejezetének 17. versében Pál apostol kijelenti Rómában a zsidó nép vénei előtt, hogy ő semmit sem vétkezett a nép ellen vagy az ősi szokások ellen. A 21. versben tényleg meg is erősítik a vének a szavait, miközben ki-

jelentik, hogy e tekintetben semmiféle rosszat nem hallottak róla. Eszerint tehát bizonyos, hogy mindvégig megszentelte a szombat napját, s ezt egyáltalán nem cserélte fel másik nappal.

Ezekkel a határozott bizonyságokkal szemben a vasárnapot ünneplők csak egy vasárnapon tartott esti gyülekezetet tudnak felhozni, amelyről azonban egyetlen szó sem árulja el, hogy ünnepi gyülekezés vagy egy közönséges hétköznapi találkozás volt-e. Ellenkezőleg. A tanítványok továbbhajóztak, és a gyülekezés végeztével Pál apostol is folytatta az utazását. Hogy e tekintetben milyen meggyőződésre kell jutnia egy elfogulatlan és pártatlan szemlélőnek, azt bizonyítja dr. W. Beyschlag tudós kutató. *„Ami az egyházi szokások eredetének és megalapításának Krisztusra vagy az apostolokra való visszavezetését illeti, ha tudományos komolysággal foglalkozunk ezzel a tárggyal, alig marad belőlük egyetlen egy is, amely a Biblián alapszik. Tehát egyáltalán nem mutatható ki a Szentírásból, hogy Krisztus vagy az apostolok rendelték volna el a püspökségeket, a gyermekkeresztelést, a bér-málást, a vasárnapokat és ünnepnapokat. Ellenkezőleg! Komoly vizsgálat után mindezeknek éppen az ellenkezőjéről győződhetünk meg.”* (Az ókatolicizmus, 51-52. oldal)

Az első keresztények a szombatot tartották meg

Miután Jézus példája volt az egyedüli mérvadó a tanítványokra és az első keresztényekre nézve, s miután egyetlen igehely sem létezik, amely arra indította volna őket, hogy Isten szent nyugalomnapját megváltoztassák, az ésszerű gondolkodás is arra enged következtetni, hogy mint igazi hívő izraeliták, szilárdan megtartsák Isten szombatját. Ezzel kapcsolatban Máté evangéliuma 24. fejezetének 20. versében is találunk egy határozott útmutatást. A Krisztus utáni 70. évben bekövetke-

zett jeruzsálemi pusztulásig állandóan azért imádkoztak a hívő keresztények a szombat Urához, hogy ez a szerencsétlenség ne szombatnapon történjen meg, nehogy a menekülésükkel megszenteltelenségek az Úr napját. Ugyancsak ezt bizonyítja Zahn Th. dr. *„Miután Krisztus megállapította a helyes viszonyt, amely a szombat megszentelése és az emberi élet között legyen, korántsem szüntette meg a szombat törvényét, sőt, ellenkezőleg, arra nézve nyújtott példát híveinek, hogy miképpen kell azt a helyes értelemben megünnepelni. Ezzel Jézus kijelölte az első gyülekezet útját. Az ősegyház, a tizenkét apostol és a Jeruzsálemben létrehozott gyülekezet természetesen zsidókból állt. A legelkiismeretesebben megünnepelték a szombatnapot. A szombat volt az az erős kapocs, amely erősen összekötötte őket az egész nép életével, s miután a szombatot megtartották, nemcsak Jézus példáját követték híven, hanem egyenes útmutatását is.”* (A vasárnap története, 11-14. oldal)

Ami az apostoli kor utáni időt illeti, jóllehet, hogy minden erővel igyekeztek a szombatot kiirtani, mégis, pár évszázadon át fenntartotta magát annak megszentelése. (Lásd Schröck „Egyháztörténet” című műve II. kötetének 145. oldalát) Zahn dr. például határozottan állítja, hogy történelmi bizonyítékon alapuló tény, miszerint még a negyedik században is tömegesen voltak szombatot ünneplő keresztények. (72. oldal) Hasonlóképpen dr. Augusti megállapítja, hogy ez a kettős ünnep a késői korokban lassanként mindinkább megszűnt. (Denkwürdigkeiten, III., 384. oldal)

Rómában még 602-ben is annyi volt a szombatünneplő keresztény, hogy Nagy György pápa egy körlevelet intézett Róma lakosságához, amelyben arra inti őket, hogy óvakodjanak a szombatot ünneplő keresztényektől és prédikátoroktól, mert ők az Antikrisztus hirdetői. (Válogatott levelek, XIII. 42. oldal) A 791-ben tartott triauli zsinaton az itáliai Hefele püspök felem-

líti, hogy „*a parasztok sok helyen a szombatot ünneplik meg*”. (A konciliumok története, III., 720. oldal)

A szombatünneplés folyamatos jelei

Még a legsötétebb középkorban is folytonosan fellelhetjük azoknak a keresztényeknek a nyomát, akik az Úr szombatját szentelték meg. Ehhez azonban szükségünk van arra, hogy megvizsgáljuk a máglyák és az inkvizíció eretnekek elleni törvénykezéseinek útmutatását. 1184 és 1250 között az inkvizíció folytonos határozatokat hozott a katarok, a valdensek és a passagierek ellen, akiknek az Alpok erdős rengetege nyújtott menedéket az üldözések ellen. Az eretnekekről szóló jelentésekből kiviláglik, hogy a passagierek, akik hitük alapjául az Ó- és Újszövetséget tekintették, többek között az Úr szombatját is megtartották. (D'Acheri Spicilegium, I. f., 211-214. oldal) A passagieri elnevezést Neander szerint a passagium (vándorlás) szó alapján kapták, és az ő véleménye szerint az első zsidókból lett keresztények leszármazottai voltak. (Egyháztörténelem, V., 796. oldal) A legtöbb egyháztörténet-író keletről származtatja őket.

Egy további jellemző bizonyítékot nyújt nekünk az etiópiai egyház, amely habár minden oldalról az iszlámmal van körülvéve, külsőleg, a többi keresztényhez hasonlóan, mégis megőrizte kereszténységét elszigeteltségében is. Mind a mai napig szigorúan megtartják a szombatot, jóllehet, emellett a vasárnapot is megünneplik. Amikor a királyi udvarnál levő képviselőjüket megkérdezték a szombatünneplés oka felől, azt felelte, ez nem azért történik, mintha a zsidókat akarnák utánozni, hanem csupán Krisztus és az apostolok iránti engedelmességből és az irántuk való tiszteletből. (Gedd, „Etiópia”, 87. oldal)

Hasonlóképpen jellemző, hogy a reformáció kezdetével a keresztyénségen belül mindenütt felbukkannak a szombat megszentelői, így Csehországban, Morvaföldön, Magyarországon, Oroszországban, Finnországban, Skandináviában, Angliában, s később Észak-Amerikában is. Ezek töredékei mind a mai napig fennmaradtak, a legnagyobb fokú üldözés ellenére is. Zinzendorf grófia, aki a legújabb kori missziós lelkület tulajdonképpeni felébresztője, és olyan sok áhítatos keresztyényi válásos ének szerzője, életének végéig a szombatot ünnepelte meg, s azt „*az Úr nyugalomnapjának*” nevezte. Behatóbb történelmi bizonyítékok „A szombat története” című műben található, a 24., 28. és 30. fejezetben, a 464-646. oldalon (Büdingi gyűjtemények, VIII., 277. oldal) Annyit határozottan láthatunk ezekből, hogy az apostolok korától kezdve, egészen a mai napig megszakítatlan nyomait találjuk annak, hogy a keresztyények a szombatot, mint „*az Úr szent nyugalomnapját*” ünnepelték meg. Ezek közül rendkívül sokan a Jézus Krisztusba vetett hitüket és az Ő szent nyugalomnapjához való ragaszkodásukat pecsételték meg a vérükkel.

A vasárnap emberi intézmény

Az isteni parancsolat alapján úgy a próféták, mint az apostolok, akik pedig az efézusbeliekhez írt levél 2. fejezetének 20. verse alapján a gyülekezet alapját képezik, az Úr szombatján pihentek meg; sőt, Krisztus, aki annak szegletköve, is hasonlóképpen cselekedett. Azonban ezek az isteni példák kirívó ellentétképpen, a keresztyénségen belül immár hosszú évszázadok óta általános érvényre emelkedett a vasárnap megünneplése, amelyről pedig úgy a katolikusok, mint a protestánsok, egyháztörténészek, teológusok beismerik, hogy egyszerű emberi

intézmény. Bizonyítékok gyanánt erre nézve, a katolikus részről szólaltassuk meg először Ecket. *„Hiszen az egyház a szombat ünnepét saját erejéből, minden igehely nélkül, áthelyezte a vásárnapra, nyilvánvalóan a Szentlélek sugallatára.”* (Kézikönyv, 78. oldal) Dr. Döllinger a következőt írja. *„Az egyház önmaga teremtettségének egy heti szünnapot.” „Lehetetlen azt állítanunk, hogy a szombatot az apostolok helyezték át a vásárnapra, hogy a hetedik napnak a Szentírás által előírt megszentelését a hét első napjára helyezték volna át. Miután semmiféle nyomát sem találjuk egy ilyen áthelyezésnek, az egyház előtt a vásárnap állandóan nagyban különbözött a törvény által előírt szombattól.”* (Kereszténység és egyház, 353-354. oldal)

Protestáns részről nézzük az ágostai hitvallás 15. cikkelyét, amely a következőket mondja. *„Az egyház ősi hagyományait, mint az év három fő ünnepét és egyebeket, a vásárnap ünnepségét, amelyet a jó rend, az egység és békesség érdekében találtak fel, szívesen megtartjuk mi is.”* Hogy miképpen vélekedett Luther, Calvin, Zwingli s a többi nagyobb reformátor a vásárnap megünneplésével kapcsolatban, azt dr. Zahn a következőkben foglalja össze. *„Ezen magyarázat világosan és ismételten kijelenti, hogy a vásárnap ünneplése egy, az egyház tekintélyén nyugvó, a közösség javát szolgáló emberi intézmény.”* (47. oldal)

A reformátoroknak a vásárnap kérdésében elfoglalt álláspontja tarthatatlan volt. Ezt elsősorban Mosheim jellemzi jól. *„Mi úgy mondjuk, hogy az egyház rendelte el a vásárnapot. Mi kötelezve vagyunk magunkat e rendeletnek alávetni. Milyen gyenge ez a támasz! Jézus felszabadított bennünket a hagyományok uralma alól, az egyháznak nincs joga törvényeket hozni.”* (Erkölcstan, V., 486. oldal) Neander egyháztörténet-író a következőket bizonyítja. *„A vásárnap megünneplése, csakúgy, mint minden ünnep, emberi rendelésből ered.”* (Egyháztörténelem, I. kiadás, 339. ol-

dal) Jellemző Karlstadtnak a következő kijelentése is. *„A legkevésebbé sem titkolt, hogy a vasárnapot emberek rendelték el.”* (Jäger Karlstadt, 401. oldal) Ugye, a legkevésebbé sem titok az, hogy a vasárnap, ez az emberi intézmény, hosszú évszázadok folyamán a kereszténységen belül Isten szent nyugalomnapját, a szombatot teljesen a háttérbe szorította. Ezt már Máté evangéliuma 15. fejezetének első kilenc verséből is láthatjuk, mert hiszen a régi Izráelben is megtörtént ilyesmi, jöllehet, az írástudók Isten szavára támaszkodtak. Azonban ugyanott azt is láthatjuk, hogy az Üdvözítő hogyan ítélkezik efelett. Szolgáljon ez megszívlelendő, intő például számunkra is!

A sötét helyen tündöklő fény

A vasárnap megünneplése sokak számára természetes, mert már olyan régi, és olyan általánosan elterjedt, hogy nem lehet megváltoztatni. Ezt a gondolatot a teológus M. Chemnitz jutatta kifejezésre, a tridenti zsinat határozatainak vizsgálásával foglalkozva. *„Az Újszövetség egyetlen előírása sem kötelez bennünket a vasárnap megtartására, azonban egy ilyen általánosan elterjedt és meggyökerezett intézmény megszüntetése, ha arra nincs különösebb ok, a legnagyobb fokú barbárság lenne.”* (De festis, 3. fejezet) Azonban aki a bölcsességet jobban szereti az aranyból, s aki mindenek felett az igazságra törekszik, azt az ilyen kijelentések nem fogják kielégíteni. Sőt, ellenkezőleg! Éppen ilyen kijelentések fogják arra készíteni, hogy a dolog mélyére behatoljon, hogy megvizsgálja, vajon hogyan keletkezhetett ez az emberi intézmény, és miképpen terjedt el olyan általánosan az egész kereszténység körében, minden bibliai alap nélkül, s milyen jognál fogva nyomta olyan teljesen háttérbe az Úr oly határozottan elrendelt szombatnapját. Ezt a fáradozást siker

koronázhatja. E munkával az isteni igazság gyöngyeit hozzuk napvilágra a középkor sötétségéből, s miközben az isteni kinyilatkoztatás ezáltal végtelenül tökéletesebb lesz, az egész igazság eddig nem sejtett összhangban ragyog tovább. A mindent tudó Isten, akinél tökéletes világosság uralkodik, e világosságot az emberiség szükségletéhez képest koronaként nyilvánította ki a prófétáinak, s ezeket a régi próféták irataiban olyan módon rejtette el, hogy minden őszinte ember fellelhesse.

Ügyeljünk tehát a próféták irataira, úgy, mint egy sötét helyen fénylő isteni világosságra, elsősorban pedig Dániel próféta könyvére, mert abban az utolsó időben nagy bölcsességet lehet felfedezni az emberiség számára. (2Pét 1:19; Dán 12:4-10) Dániel könyve második fejezetében az arany, az ezüst, a réz és a vas által olyan világbirodalmakat ábrázol a Szentírás, amelyek a mi Urunk örökkévaló birodalmát előzik meg. Az aranyfej a 38. vers értelmében Nabukodonozort, a hatalmas Babilon királyát ábrázolja. Ezután következik az ezüsből készült törzs által ábrázolt Médó-Perzsa Birodalom. (Dán 5:28; 8:20) Harmadiknak a réz által ábrázolt Görögország következik Dániel könyve 8. fejezetének 21. verse szerint. A negyedik birodalomnak a vas által jelképezett római birodalom marad, mint ahogyan ezt a pápaság által hitelesített Allioli-Biblia Dániel 2. fejezetéhez írt megjegyzésével megerősíti. Luther a Dániel könyvéhez írt előszavában a többek között még a következőket is mondja. *„Ebben a felfogásban, amelyet különben a világtörténelem bizonyít a leghatásosabban, az egész világ megegyezik.”* (Vorreden, 129. oldal) Azonban ez a vas által ábrázolt római birodalom a láb tíz ujjának megfelelően, tíz államra bomlik fel. Az Allioli-Biblia Dániel 2. fejezetének 43. versével kapcsolatban megjegyzi, hogy ez a római birodalomnak a népvándorlás óta tíz európai államra való felosztására vonatkozik. Ugyanezt jegyzi meg Lu-

ther is. Ez a felosztás 356-tól 483-ig tartott, tehát az újszövetségi korban ment végbe, ami a Jelenések könyvében, a 17. fejezet 12. versében foglalt kijelentésnek teljesen megfelel. Az így felosztott állapotban levő államok idejében fogja az ég Istene az Ő örökkévaló országát felállítani. (Dán 2:44) Minden ember, aki komolyan imádkozik, „*Jöjjön el a te országod*”, ebből a rövid leírásból határozott vázlagszerű ismertetését leli azoknak a történelmi tényeknek, amelyek a legvilágosabban jelzik, hogy Istenünk országának eljövedele immár közel van.

Határozott értesítés

Dániel könyve 7. fejezetében a következő világbirodalmakról olvashatunk, Babilónia, Médó-Perzsia, Görögország, Róma. Ezeket a 17. vers kijelentése alapján négy állat ábrázolja. Azt a tíz országot, amire a római birodalom feloszlott, a negyedik állaton látható tíz szarv ábrázolja (24. vers) Azonban egy újabb hatalom következik, amely nagyban különbözik a többiektől. Miután a tíz szarv már kialakult, kezdett el növekedni ez az újabb hatalom, amely, habár eleinte kicsinek látszik, később hatalmasabb lesz a mellette levőknél, és fennmarad egészen az ítéletig. Erre a hatalomra irányítja a próféta a legnagyobb figyelmet, amikor a következőt közli róla. „*És sokat szól a felséges ellen, és a magasságos egek szentjeit megrontja, és véli, hogy megváltoztatja az időket és a törvényt; és az ő kezébe adatnak ideig, időkig és fél ideig.*” (25. vers) Milyen csodálatos dolog, hogy Isten megengedi, népe, ideje és törvénye egy ilyen hatalom kezébe adasson. Dániel világos magyarázatot kért erre nézve, amit a 27-27. vers tanúsága szerint meg is kapott. Azt a három és fél időt, amelynek folyamán a szentek üldözése folyik, a Jelenések könyve is megemlíti a 12. fejezet 6-14. versében. Bengel prelá-

tus találó megjegyzése szerint a Jelenések könyve 13. fejezetének első tíz versében a kis szarv, amelyet Dániel a negyedik állaton látott, egy külön állattá lesz. Ennek a szentek feletti uralma 42 hónapon át tart; a 42 hónap éppen három és fél évet, 30 nappal számolva pedig 1260 napot tesz ki. Az Ezékiel próféta könyvének 4. fejezete 6. versében foglalt mérték szerint „*egy nap egy évet*” jelent, amely számítás a Dániel könyve 9. fejezetében említett 70 év-hét értelmezésénél olyan csodálatosan bevált, az 1260 nap tulajdonképpen ugyanannyi évet jelent. Ilyen hosszú időn keresztül üldözheti az újszövetségi korszakban egy, a római birodalom tíz részre való szétoztásából keletkezett hatalom Isten szentjeit, s ugyancsak ennyi időn át lesz képes Isten idejét és törvényét megváltoztatni. Csakis ennek az időnek a letelte után éri utol Isten ítélete ezt a hatalmat, s az uralom az egész ég alatt Isten népének adatik. (Dán 7:27)

Nyilván ez lebegett Pál apostol szeme előtt, amikor a thessalonikabelieknek, akik az Úr eljövetelét várták, határozottan írta, hogy Krisztus nem jön el addig, amíg a nagy szakadás vagy bukás be nem következik (2Thess 2:1-8). Amíg Róma pogány világbirodalom volt, ennek a bukásnak csupán a kezdete mutatkozott meg a kereszténységen belül. Csak amikor ez a világbirodalom feloszlott, jelentkezett ez az újabb hatalom, amely eleinte kicsinek és jelentéktelennek látszott, később azonban magához ragadta ezt a tíz királyságot, s ezzel az óriási hatalmával 1260 éven át üldözte az eretneknek kikiáltott szenteket, sőt, Isten idejének és törvényének megváltoztatásától sem riadt vissza. Az 1260 év elteltével elveszítette ugyan ezt a hatalmat, de az Úr megengedte, hogy az említett tíz hatalommal együtt fennálljon mindaddig, amíg az Úr eljövetelével teljesen véget nem vet mindnyájuknak. Hogy milyen tökéletesen fedi egymást a jövődőlés és a valóság, azt elsősorban akkor láthatjuk,

ha a történelmet szólaltatjuk meg. *„A legnagyobb csendességben növekedett a pápaság, mint a fa, amely csak hosszú idő múlva fejlődik ki.”* *„Tulajdonképpen nem is volt szükség arra, hogy az egyház kormányának gyepölőjét szorosabbra húzzák mindaddig, amíg a keresztények egy csekély kivétellel a római birodalom határain belül laktak, mert hiszen az államhatalomnak a legnagyobb szigorral végrehajtott rendeletei eléggé összetartották őket... A népvándorlás zavarából és a római birodalom romjai közül azonban lassanként mind határozottabban kiemelkedik egy újabb államhatalom, amelynek középpontjában a pápai trón áll. A pápát a körülmények, a népek és a fejedelmek akarata csakhamar arra képesíti, hogy az európai ügyek legfőbb intézője legyen... Udvara csakhamar egy hatalmas egyházi és világi ítélőszékké változik.”* (Döllinger, Egyház és egyházak, 32-33. oldal) Az Úr hathatós és világos bizonyítékot nyújtott nekünk. Ügyeljünk azokra!

A korán bekövetkezett bukás

Pál apostol figyelmezteti a thessalonikabelieket, hogy a hozzájuk írt második levél 2. fejezetének 5. verse értelmében előszóval közölt tényről, tudniillik, hogy Krisztus eljövele mindaddig nem következik be, amíg a bukás végbe nem megy, ne hagyják magukat eltántorítani. Egy akadály bizonyos ideig meggátolja ennek a bukásnak a nyilvánvalóvá válását, s az első keresztények jól tudták, hogy ez az akadály az akkor minden felett uralkodó római birodalom volt. Azonban a kereszténységen belül csakhamar olyan bukás lesz, amely ennél sokkal nagyobb veszedelmet rejt magában. Közülük az apostol halála után olyan férfiak támadtak, akik *„helytelen tanokat szóltak, hogy a tanítványokat magukhoz vonzzák”*. (Apcsel 20:28-30) Már saját koráról is így ír az apostol. *„Működik ugyan már a*

törvénytelenység titkos bűne.” (2Thess 2:7) Hogy miben nyilvánult meg a bekövetkezett bukás a gyülekezeten belül, azt az egyes tagoknak olyan kísérletéből láthatjuk, hogy Pál és az apostolok nevében írt levelekkel akarták a gyülekezeteket a Krisztus eljövételéről szóló tantól eltántorítani. Egyes tagok attól sem riadtak vissza, hogy az ő megtévesztő írásaik alá Pál nevét írják, sőt, hogy Isten Lelkére hivatkozzanak. Ezért látta el Pál minden olyan levelét, amelyet mások által írt, saját kezű üdvözlétével, amint ez a rómaiakhoz írt levelének 16. fejezete 22. verséből is kitűnik (2Thess 3:17)

A bukás másik hathatós eszköze volt a gnózis. A Timótheushoz írt első levél 6. fejezetének 20. versében a következő figyelmeztetést olvashatjuk. *„Távozz a hamis nevű ismeret ellenvetéseitől.”* Van az isteni dolgoknak egy igazi és egy hamis ismeretgnózisa. Ha tudatlanságunk tudatában Isten egyszerű szavát gyermeki hittel, szó szerinti értelemben fogadjuk el, úgy igazi ismerettel bírunk; ha azonban tudósnak képzelve magunkat, magasabb szellemi értelmezés ürügye alatt hamis magyarázatot igyekszünk a Szentírásba becsempészni, úgy hamis gnózissal bírunk. Az igazinál az alázatos, egyszerű tudóssá lesz; a hamisnál a felfuvalkodott bölcs ostobává (1Kor 1:27; Róm 1:22). A görög filozófia olyan hátrányosan befolyásolta a zsidóságot az Ószövetség értelmezésében, hogy azt hitték, miszerint semmi sem jelent annyit, aminek tulajdonképpen látszik, hanem az a láthatatlannak csak a jelképe. (Harnack, Dogmengeschichte, 245. oldal)

Ez a hamis gnózis tola kodott be az újszövetségi gyülekezetbe is (2Tim 2:15-18) Hymeneus és Philetus félreértette a feltámadásra vonatkozó egyszerű bibliai igazságot, amely szerint a halottak feltámadása csak a jövőben megy végbe. Ugyanis szellemileg véve a feltámadást, úgy gondolták, hogy az az új-

jászületés alkalmával következik be, s azt tanították, hogy a feltámadás immár végbement. E rák módjára pusztító baj ellen a kolossébeliekhez írt levél 2. fejezetének 8. verse is int bennünket. *„Meglássátok, hogy senki ne legyen, aki bennetek zsákmányt vesz a bölcselkedés és üres csalás által, amely emberek rendelése szerint, a világ elemi tanítása szerint, és nem a Krisztus szerint való.”*

Mihelyt elhagyjuk a Biblia sziklaszilárd alapját, amely az isteni pecsétet hordozza magán, olyan mocsaras helyre kerülünk, amelyet a mindinkább növekvő sötétség takar el.

Már a második században napirenden voltak a hamisítások, s ezek a hamis tanítók, hogy igazolják magukat, attól sem riadtak vissza, hogy Krisztusra, az apostolokra, sőt, magára Istenre is igazságtalanságot fogjanak. (Harnack, II., 63. oldal) *„A gnosztikus iskolák virágzása a második századra esik.”* (Schaff, 203. oldal) *„Miután az apostolok meghaltak, a hamisítások szelleme az egyházba, mint egy gazdátlan kutya akart berontani, hogy abban teljhatalommal uralkodjék.”* *„Nyilvánvaló, hogy ebben a száz évben, a II. században lopózott be mindazon tévedés az egyházba, amely később olyan végtelen pusztításokat vitt véghez benne.”* (Magd. Centurien V., 132. oldal)

A vasárnapünneplés legrégibb bizonyítéka

Grimelund evangélikus püspök is azt bizonyítja, hogy a vasárnapünneplés csak a második században keletkezett. *„Az ősi egyház keresztényei csakhamar a hét első napját tüntették ki, nem úgy, mintha a szombatot helyettesítette volna, hanem, mint amelyen olyan gyülekezést tartottak, amin a gyülekezet ügyeit beszélték meg, és pedig kétségtelenül már a második század első felében.”* (A vasárnap története, 60. oldal) Azok után, amiket a

második századtól megállapítottunk, a legkevésbé sem szabad csodálkoznunk, ha a gyér és sokszor megbízhatatlan történelmi kútforrásoknál a vasárnapünneplés nyomaira bukkanunk. Katolikus részről dr. J. E. Mayer kijelenti, hogy a legrégebb és legvilágosabb bizonyítékunk a keresztény vasárnapra nézve Barnabás apostol körirata. (Apostoli ősök, fordítás, kempteni kiadás, 208. oldal) Mivel azonban ez a levél nem szerepel a kánonban, nagyon is szemügyre kell vennünk. Dr. Harnack a következőképpen ítélkezik felette. *„A könyv a II. század végén már nagy tiszteletben állt Alexandriában.” „Eusebius nagyon elle-ne volt.” „Ma már mindenki általánosan meg van győződve róla, hogy az iratnak semmi esetre sem Barnabás a szerzője.”* A szerző be akarja bizonyítani az iratában, *„hogy kizárólag a kereszténység Isten egyedüli szövetséges népe, s hogy a zsidók sohasem voltak Istennel szövetségben, s így egy világos gnózišt akar nekik adni”.* *„Sajátságos a szerzőnek az a következetes magyarázata, hogy az Ószövetségnek a zsidók általi értelmezése helytelen, és az ördögtől van. Eszerint a körülmetélést és az összes ószövetségi áldozatot és ceremóniát az ördög szolgálatának nevezi.”* (Realenciklopédia, II., 412. oldal) Dr. Schaff szerint *„Az Ószövetség neki csak a burkolt kereszténység, amit egy titokzatosan allegorikus magyarázattal akar abba bevenni, éppen úgy, mint ahogy Philo platonikus bölcsészetét belemagyarázza a Szentírásba. Ebben az allegorikus magyarázatban odáig megy, hogy a Szentírás valóságos történelmi értelmét teljesen megtagadja. Többek között például azt állítja, hogy Isten az áldozatot, a böjtölést, a szombat megünneplését és a szentélybeli Isten-tiszteletet sohasem akarta.”*

„A disznóhús élvezetének megtiltása annyit akar tulajdonképpen jelenteni, hogy a disznóhoz hasonló emberek társaságát kerüljük... Ne edd meg a hiéna húsát, annyit jelent, ne légy házasságtörő, és ne gyalázz meg gyermekeket. Miért? Mert ez az állat

évenként megváltoztatja a nemét, s hol hím, hol pedig nőstény.” (397. oldal) Miután az étkezési törvényekre vonatkozólag ilyen bölcs próbákat láttunk a magyarázatából, immár jobban fel vagyunk készülve, hogy a szombatra és a vasárnapra vonatkozó gnózisát lássuk. „*Isten hat napon teremtette a világot, annyit jelent, hogy hatezer év után mindent be akar fejezni. A hetedik napon megnyugodott, ez pedig azt jelenti, hogy ha a Fia eljön, és véget vet az igazságtalanságnak, akkor boldogan pihen meg a hetedik napon. Isten szent napjának megszenteléséhez mindenekfelett tisztáknak kell lennünk. Ezt tehát csak akkor tehetjük meg, ha a szükséges feltétel birtokában vagyunk. A mostani hetedik nap, vagyis a vasárnap megünneplése nem tetszik Istennek, hanem csupán a nyolcadik nap fog neki tetszeni, amelyet egy újabb világ kezdetén fog megteremteni.*” „*Akkor a nyolcadik napot is ünnepi örömmel köszöntjük, mint amelyen Jézus feltámadt a halottak közül.*” Más szavakkal, „*Miután itt bűnünk következtében az igazi szombatot nem ünnepelhetjük meg, hanem ezt csak akkor tehetjük meg, ha az Úr eljön, tehát a nyolcadik nap, amelyen Jézus feltámadt, szintén elég jó, hogy ebben a bűnös világban ünnepként tiszteljük.*” A 3. fejezetből kitűnik, milyen célt szolgál ez a gnózis. „*Ezért hát, testvéreim, a hosszan tűrő előrelátásban Isten nekünk mindent kijelentett, hogy egyszerűségben higgyen a nép, amelyet az Ő szeretében kiválasztott magának, s hogy előre kioktassa, nehogy, mint a prozeliták (vagyis új hitre áttértek), az Ő törvényei szolgájává szegődjenek.*”

Katolikus írók is, mint Wetzer és Welte, elismerik a következőket. „*A szerző olyan merev álláspontot foglal el az Ószövetséggel szemben, amit egy apostolról lehetetlen feltételeznünk. Azt tanítja, hogy az Ószövetség sohasem volt érvényes.*” (Egyházlexikon, Barnabás) Dr. Mayernak a következő kérdése és felelete nagyon sokatmondó. „*Miként nyerhetett ez a munka, mint ka-*

tolikus levél, tekintélyt, és hogyan terjedhetett el az egyházi iratok között? Mert kielégítette az egyház korszükségletét.” (75. oldal) Dr. Harnacknak a gnosztikusokról szóló következő sorai megvilágítják, hogy kikre nézve, és milyen célból volt e mű korszükséglet. *„Ezek azok a keresztények voltak, akik megkísérelték a két akkori hatalom, a hellenizmus és a kereszténység szövetkezését és egyesítését. Ebből a célból fel kellett áldozniuk az Ószövetséget, hogy ezáltal bebizonyítsák, miszerint a kereszténység teljesen abszolút.”* (251. oldal) A következő sorok világosan kifejezik, hogy kit tart a levél szerzőjének. *„Az Ószövetség olyan magyarázatában, mint amelyet állítólag Barnabás közöl ebben a műben velünk, már határozottan hellenisztikus bölceleti elemeket találhatunk. Azonban, ha a Barnabásnak nevezett író szemléletét egybevetjük a többi hellenisztikus irányú gnosztikus szemléletével, úgy műveikben és felfogásukban igen nagy hasonlóságot fedezhetünk fel.”* (252., 246. oldal)

Kutatásunk eredménye tehát előttünk van:

1. Ahelyett, hogy egy apostoli bizonyoságról lenne szó, az úgynevezett egyházatyák által az apostolnak tulajdonított művel van dolgunk.
2. Ahelyett, hogy a szerző Pál útítársa lenne, világosan leleplezi magát, mint Hymeneus és Philetus szemléletbeli társa, tehát mint egy közönséges hellén filozófus Alexandriából.
3. Ahelyett, hogy igazi Isten-tiszteletre tanítana bennünket, azzal a hamis gnózissal akarja az olvasóit traktálni, amely ellen Pál apostol óva int bennünket.
4. Ahelyett, hogy Isten szavát helyesen értelmezné, azokat képletes értelműnek veszi, és tagadja azok valóságos történelmi háttérét.
5. Isten ószövetségi rendeletei az ő szemében az ördög műve.

6. Ahelyett, hogy a Krisztusban ható isteni akarat titkát fejtené ki, hogy tudniillik, a pogányoknak be kell olvadniuk Izráel testébe, el akarja őket szakítani az ősi gyülekezettől.
7. Ahelyett, hogy az apostolok és próféták nyomán, akik Üdvözítője Krisztus, gyülekezeteket alapított volna, ő egy teljesen újat akart teremteni a keresztény világnézet és a görög filozófia egybemosásával. És valóban, keletkezett is egy új közösség ezen az alapon, a bukott kereszténység.
8. Ahelyett, hogy megállapítaná a keresztény szombati ünnep kötelezettségét, alapjában támadja meg ezt az isteni rendeletet.
9. A Biblia tekintélyének ilyen módon való tagadásában ezek a gnosztikus alkotások és vegyítések között a nyolcadik nap ünneplése jelenik meg az előtérben, mint aminek megtartása szintén teljesen elégséges ezen a bűnös világon.

Az egyházatyák bizonyágtétele a vasárnapról

A hamis Barnabás írását azért vizsgáltuk meg olyan behatóan, mert az eredmény nagyon fontos az egyéb, úgynevezett egyházatyák bizonyágtételeire nézve. Aki az egyházatyák idevágó bizonyágtételeit alaposan akarja tanulmányozni, annak „A szombat története” című művet ajánljuk. (16-19. fejezet, 249-351. oldal) Miután azonban Clemens Alexandrinus és Origenes ezen levelét tényleg Barnabás apostolnak tulajdonították, bizonyos, hogy az Ószövetségről szóló tanai visszhangra találtak az egyházatyák körében. Ezt a levelet még ma is episztolának tekintik a katolikusok, és protestáns írók is a vasárnap bizonyítékának tekintik, biztos, hogy náluk is szükséglet a levél. Dr. Liebetruits könyvének következő megjegyzése azt bizonyítja, hogy a többi egyházatya is ezen az úton

haladt tovább. *„Minden egyházatya megegyezik abban, hogy a vasárnap ünnepét a szombati parancsra vezesse vissza. Kijelentik, hogy a szombat nem kötelező az egyházra, a vasárnapot pedig Krisztus napjaként ünneplik szombat helyett. Az egyházatyák olyan távol voltak attól, hogy a vasárnap ünneplésének alapját az Ószövetségben keressék, hogy főlő volt, miszerint a keresztény alapelvektől teljesen eltávoznak.”* (A vasárnap ünneplése, 33., 35. oldal) Dr. Höfling a következőt mondja. *„Hogyan volna lehetséges, hogy se a Szentírás, se az első három század egyháza ne tudjon semmit a szombat megváltoztatásáról, ha az az apoštoli korszakban tényleg végbement? Hiszen az első keresztények nem a vasárnapot ünnepelték szombat gyanánt, hanem a szombatot továbbra is megünnepték a vasárnap mellett.”* (Az ünnepekről, 21. oldal)

Dr. T. Zahn ezt írja. *„Az első öt században egyetlen kereszténynek sem jutott eszébe, hogy a vasárnapot az Úr szombatjának nevezzék. Védelmi eszköz volt ez ellen az a tény, hogy a szombat továbbra is megtartotta eredeti elnevezését.”* (A vasárnap története, 27. oldal)

Dr. O. Zöckler szerint *„Az ünnepnap jelleme kizárta a böjtölést és az állva való imádkozást. A régi egyház nem rendelkezett úgy a vasárnapi munkaszünettel, ahogyan mi azt manapság tartjuk.”* (Kézikönyv, II., 337. oldal)

Ezek az egybehangzó bizonyágtételek eléggé mutatják, hogy az egyházatyák sohasem gondoltak arra, miszerint a vasárnappal helyettesítsék a szombatot. Kijelentették, hogy a szombat parancsolata nem kötelező rájuk nézve, de sohasem gondolták, hogy a vasárnap lépett a szombat helyébe. A vasárnapot csupán egy örömnapiak tekintették, ami mellett a szombat még nagyon sokáig fennmaradt. S mivel a Szentírás sehol sem írja elő a vasárnapi munkaszünetet, nem volt meg-

tiltva a munka ezen a napon. A vasárnapnak sajátos fontosságot tulajdonítottak, amely homlokegyenest ellenkezik annak mai jelentőségével. S a mai vasárnap alapját mégis az úgynevezett egyházatyák vetették meg. E tekintetben bizonyára megszívlelhetjük Luther kijelentését. *„Ha Isten szavát csak az atyák magyarázatai után fogadjuk el, úgy cselekszünk, mint aki egy szeneszsákon át szűri meg a tejet.”* (Asztali beszédek, 2686. oldal) Mi eldobjuk a szeneszsákot, és az atyák mondásai, az emberi és ördögi cselszövés és tudomány ellenére is a tiszta írást és az evangéliumot fogadjuk el.

Miért éppen a vasárnap?

Dr. H. Gunkel következő kérdését és feleletét akarjuk most közölni. *„Vajon mi indította a kereszténységet arra, hogy Krisztus feltámadásának napját minden héten megünnepelje? Mi az oka annak, hogy ezt a napot az Úr napjának nevezzük?”* *„Mindezek a dolgok okát világosan látjuk, ha vallástörténeti alapon vesszük őket szemügyre. Ha valamely egyéb keleti vallásban találnánk a vasárnap megünnepelését, és azt kérdeznénk, hogy vajon ki az az úr, akinek a vasárnap a szent napja, akkor csak ezt az egyetlen feleletet adhatnánk a kérdésre. »Az az úr egy isten, mégpedig a Nap-isten.«*” A naiv emberhez nagyon közel áll, hogy a hét minden napja egy másik istené legyen. Ez a vallási szemlélet elsősorban keleten volt annak idején elterjedve. A hét első napja, amint ezt már a máig fennmaradt neve is elárulja, a babiloni számítás szerint a Nap-isten napja. [Angolul Sunday (Sun = Nap, mint égitest, day = nap, mint időegység). Ha a magyar jelentését nézzük, akkor régen vásár napja volt, vagyis munkanap.] Ha tehát az őskeresztény gyülekezet a vasárnap ünneplését átvette, közvetlenül egy pogány isten napját ünnepelte meg.

„Hogy mennyire a pogány vallásból ered a hét első napjának megünneplése, azt csak akkor látjuk világosan, ha a mitra nevű napimádás hitregéit elemezzük, mert ekkor látjuk, hogy ennek a vallásnak a hívei is megünneptették ezt a napot.” „A vasárnapnak az első keresztények által való átvétele határozott korjelensége annak, hogy olyan szellemiségűek voltak, aminek alapja nem a Szentírásban, nem az evangéliumban, hanem idegen vallásokban van.” (Az Újszövetség vallástörténelmi megértéséhez, 73-76. oldal)

Cumont a következő, megjegyzésre méltó adatokat közli. „A nap napját a Mithra hívői a hét legszentebb napjának tekintették.” Hasonlóképpen vélekedik M. Guizot. „A nap minden egyes napján elénekelték a Mithra énekét, és imát intéztek hozzá.” (Textes et monumentes figures rel. aux mystères de Mithra, 119., 325. oldal)

Dr. K. Hase így ír: „Ahhoz, hogy a kereszténység a vasárnapot Krisztus feltámadásának emlékére ünnepli, nagyban hozzájárul a római Nap-isten napja. Később úgy fordították a dolgot, hogy Krisztust tekintették ama világosságnak, amelynek tiszteletére ezt a napot megszentelték.” (Egyháztörténelem, 38. oldal)

Tertullian egyházatya következő szavai is nagyon jellemzők. „Egyesek, akik szelídebben járnak el, úgy gondolják, hogy a nap a keresztények istene, mivel tudvalevően kelet felé fordulva végezzük imánkat, és a Nap-isten napját, a vasárnapot örömnappal tekintjük. Talán ti ezt kevésbé teszitek, hiszen ti vagytok azok, akik a vasárnapot a kalendáriumba bevettétek, s akik előnyben részesítve azt a megelőző nappal szemben, azon tartózkodtok a fürdéstől, illetve azt lehetőleg eštig elhalasztjátok, amelyen megpihentek, és lakomát rendeztek.” (Ad nationes, 13. oldal)

Itt lelepleztünk néhány titkos indokot, amely folytán éppen a vasárnapot választották ki. Hadd idézzük most dr.

Hengstenberg szavait, hogy miképpen képzei el ő a vasárnap jelentkezését. Miután már a purim (vagyis Eszter zsidókat megmentő tettének ünnepe) és a templomavatás ünnepére rámutatott, a következőképpen válaszol. *„Bizonyos, hogy teljesen magától keletkezett, mint ahogy az egyes népek övéiknek, nagyjáiknak, királyaiknak és jötevőiknek születése napját megünneplik.”* (165. oldal) Ami keletkezésének idejét illeti, Grimelund püspök révén arról értesülünk, hogy ez a második század első felére esik. Fokozatos keletkezését Rosseck szuperintendens bizonyítja. *„A vasárnap nem azonnal lépett a szombat helyébe a kereszténység körében.”* (A vasárnap kérdése, 17. oldal)

Mi készséggel elismerjük, hogy a vasárnap nem keletkezett hirtelen és önmagától, hanem fokozatosan, mint a purim az Ószövetségben; azaz az első keresztények pénteken és vasárnap szívesebben foglalkoztak gondolatban az üdvtörténet nagyobb eseményeivel, mert azok ezeken a napokon játszódtak le. Csak-hogy, amíg a purim és egyéb ilyen emlékűnnep a legkevésbé sem szorította háttérbe a szombatot, addig a vasárnap teljesen kiszorította. A régi, görög iskolákban kitanult keresztényeknek azon törekvése, hogy a kereszténységgel és a görög bölcsészettel kapcsolatban kiegyezésre jussanak, olyan célból történt, hogy ezáltal a műveltebb görögöket is megnyerjék, mert ezek szemében a maga egyszerűségében nevetséges volt. Ugyanilyen célból az Ószövetség szellemiségét vizsgálva arra az eredményre jutottak, hogy a zsidók sohasem voltak Isten kiválasztott népe, mert az a tény, hogy az üdvösség a zsidóktól származik, sértette a görögök és rómaiak büszkeségét. S amikor az Ószövetség feláldozásával az isteni törvényeket is elvetették, a szombat helyett tényleg nem választhattak megfelelőbb heti munkaszüneti napot, mint a vasárnapot, ami központi helyet foglalt el a kereszténység körében, mivel Krisztus ezen a napon támadt fel. A

pogányság körében pedig azért volt népszerű a vasárnap, mert ez legfőbb istenük napja volt, s különben a legjobban megfelelt egy közös alap megteremtésének. A munkától való tartózkodást azonban nem tették kötelezővé, hanem mindenki szabad elhatározására bízták, hogy az örömnapot miként töltsse el. Ezzel aztán az emberek hamar beleélték magukat az új ünnepbe. Annak ellenére, hogy a cél szép volt, mégis, egy újabb, meszterként szellemiség kezdett uralkodni, amely sem az Ó-, sem az Újszövetségből nem származott, csak a napimádást vezette be. Ennek vezetése alatt a törvénytelenység elterjedt, s éppen e látszólag helyes cél vak eszköze lett.

Az első vasárnaptvörvény és a szombat tilalma

Konstantin császár 321. március 7-én a következő törvényt bocsátotta ki. *„A városok bírái, lakosai, a művészeti ágakkal foglalkozók pihenjenek meg a Nap tiszteletre méltó napján, de a földművesek teljes szabadsággal művelhetik földjüket. Mert gyakran előfordul, hogy egyetlen más napon sem lehetséges a szántóföldet és szőlőt úgy megmunkálni, mint éppen ekkor. Azért azt az előnyt, amelyet a mennyei gondviselés nyújt nekünk, ilyen rövid idő miatt ne szalasszuk el.”* Vizsgáljuk meg a 321. március 8-án keletkezett következő rendeletet is, hogy teljes képet nyerjünk a császár kevert vallásos meggyőződéséről. *„Konstantinus nyomatékosan elrendeli, hogy ha a villám a császári palotába vagy egyéb nyilvános épületbe becsap, ősi szokás szerint erről az állatok belső részeinek vizsgálóit azonnal meg kell kérdezni, és róla azonnal jelentést kötelesek tenni.”* (Neander, Egyháztörténelem, II., 28. oldal)

A szükséges magyarázatokat dr. Zahn könyvéből idézzük. *„Nagy Konstantinnal az egyház egy újabb korszaka kezdődött, és egy újabb periódus a vasárnapra nézve. Az egyházi és keresztényi*

szokásokra, amelyek eddig a legnagyobb ellenségeskedésben éltek az államhatalommal, most ráragyogott a császári kegy.” Amikor Konstantin 321. március 7-i vasárnap törvényét kiadta, még sem belsőleg, sem külsőleg nem volt keresztény. Parancsolatában nem hivatkozott az egyházra, nem is adott annak a napnak keresztényi elnevezést, hanem meghagyta annak sokat jelentő pogány nevét: „a Nap tiszteletre méltó napja”. „Amikor Konstantin elhatározta, hogy a kereszténységet az állam hivatalos vallásává teszi, az a hatalmas gondolat lebegett a szeme előtt, hogy az egész államban egy egységes vallást tesz uralkodóvá, amely a kereszténységet is magában foglalja. Ennek a hatalmas munkának volt az első lépése a vasárnapi munkaszünet általánosan való kötelezővé tétele.” (40. oldal)

Dr. Gieseler Egyháztörténet című munkájának I. kötetében, a 226. oldalon ez olvasható. „Azáltal, hogy Krisztust gyakran együtt ábrázoltatta Apollóval és a Nappal, főképpen pedig ama tény által, hogy a Nap tiszteletre méltó napját, a vasárnapot Krisztus ünnepeként az egész birodalomban általános érvényű kötelezettséggé tette, a császár országának két leghatalmasabb és legellenségesebb vallását akarta egymással békés kiegyezésre bírni.”

Dr. A. Zöckler Realenciklopédia című műve XVIII. kötetének 522. oldalán a következőket írja. „Az első hatósági rendelet, amely a vasárnap megünneplését elrendeli, 321-ből, nem támaszkodik semmiféle ószövetségi szombattörvényre, csak azt parancsolja meg, hogy a Nap-isten napját tiszteletben tartsák.”

Dr. Schaff Az ősi egyház története című művében, a 451. oldalon ezt írja: „nagy Konstantinus, eleinte, csakúgy, mint apja, a platonikus vallási keverék értelmében, minden istent imádott, mint láthatatlan hatalmat. Apolló Nap-istennek 308-ban még gazdag ajándékokat mutatott be, 321-ben pogány szokás szerint még megkérdezte az állati belsőségek vizsgálóit valamely nyilván-

nos szerencsétlenség alkalmával, később, 330-ban újabb fővárosát, Bizáncot a keresztények és a pogány szerencse istenének oltalma alá helyezte, s életének végéig megtartotta a pontifex maximus, a pogány vallás legfőbb papjának és méltóságának címét. Érmei az egyik oldalon Krisztus nevének betűit, a másikon pedig Apollót ábrázolták, »Sol invictus«, azaz »legyőzhetetlen Nap« felírással, amely kettős vonatkozást tartalmaz Krisztusra és Apollóra.”

Dr. Schaff könyve 544. oldalán leírja, hogy mi lett később a pogány egyház pontifex maximusából. *„Az állami kereszténység korszaka a legrettenetesebb fejtelenséggel kezdődött. A császár, aki egyáltalán nem volt keresztény, nem volt megkeresztelve, sőt, még a kereszténység alapelvei tekintetében sem kapott semmiféle oktatást, keresztényi beszédeket intézett a néphez, az általános szinóduson (elnökölt, s az egyház legfőbb püspökének nevezte magát.”*

Ez a nagygyűlés 325-ben Niceában folyt le, és egyedüli célja az volt, hogy a húsvéti ünnep körül keletkezett vitában végérvényes döntést hozzon. Ugyanis Viktor római püspök már 196-ban arra akarta kényszeríteni az előázsiai keresztényeket, hogy a húsvétot vasárnapi napon tartsák, de sikertelenül, mert ezek továbbra is niszán 14-én ülték meg azt, tekintet nélkül arra, hogy az a hét melyik napjára esett. De most, miután a császári kegy sugara a római püspökre ragyogtak, a császári hatalom segítségével igyekezett minden keresztényt az akaratára követésére kényszeríteni. A császár maga tartotta a beszédet. *„Miután kötelességünk, hogy az Úr gyilkosaival semmiféle közösségünk se legyen, elhatároztuk, hogy a szent húsvéti ünnepet mindenütt ugyanazon a napon tartjuk meg, azért fogadjátok ezt az igazán isteni parancsolatot jó szívvel, mert mindaz, ami a püspökök gyűlésén történik, isteni akaratra vezethető vissza.”* (Hefele, A zsinatok története, I., 326. oldal)

Miután elégséges megbízható forrással rendelkezünk, lehetőségünk van az első vasárnapotörvényt megvizsgálni. A második században a görög bölcsészettől megterhelt kereszténység szándéka megvalósult. Konstantin papja volt Krisztusnak és Apollónak is, pontifex maximus, és pápa, császár és pap, aki semmiféle közösségben sem akart lenni a gyűlölt zsidó néppel, hatalmi szavával megpecsételte a két hatalmas vallás között az egyesülést, amennyiben a pogány vasárnapot rendelte el a kereszténység munkaszüneti napjává. Ezzel bölcsészet és kereszténység, Krisztus és Apolló, pogány és keresztény hosszú időre összelelkezett egymással.

Ami pedig a szombati nyugalom tilalmát illeti, ezt első ízben a laodiceai gyűlésen hozták meg 364-ben. A következőkben közöljük a 29. és 16. kánont. *„A keresztények pedig ne zsidóskodjanak, és szombaton ne pihenjenek, hanem dolgozzanak, az Úrnak napján ellenben, amennyiben lehetséges, megpihenjenek. Ha pedig zsidóskodnak, úgy zárassanak ki a kereszténység köréből.”* *„Hogy szombaton az evangéliumok és a Szentírás egyéb ígehelyei felolvaştassanak.”* (Hefele, I., 767., 762. oldal) Egyházi átokkal fenyegették meg a szombat hűséges megszentelőit, ha továbbra is tartózkodnak ama napon a munkától, azért, hogy az emberek szemében megsemmisítsék annak szentségét. Másrészt azonban az azon a napon tartani szokott Isten-tiszteleteket érintetlenül meghagyták. A vasárnapi munkaszünetet ellenben ismét a lelkére kellett kötni a híveknek, mindazáltal a munkaszünetet csak abban az esetben kívánják meg, ha az lehetséges. Milyen ellentét van az isteni törvény és a tehetetlen emberi rendelet között! Isten törvényét sokan minden tilalom ellenére továbbra is hűségesen megszentelik, míg mások az emberi rendeleteket minden parancsolat ellenére is folytonosan megszegik! 416-ban Innocent római püspök továbbmegy, és elrendeli, hogy szom-

baton úgy böjtöljenek, mint pénteken, mert ezeken a napokon Krisztus a sírban feküdt, és mert valószínűleg az apostolok is böjtöltek ezeken a napokon. (Schröckh, VIII., 145. oldal)

A keleti egyház ezt a rendeletet erőlyesen visszautasította, végtelen civakodás támadt belőle, és később ez is oka volt a keleti és nyugati egyház kettészakadásának. (Hauck, VI., 54. oldal) De a szombat még mindig fennállt, mert hiszen György a következőképpen prédikált Nizzában, 372-ben. *„Milyen szemekkel nézel a vasárnapra te, aki a szombatot megszenteltél? Nem tudod, hogy ez a két nap egymásnak testvére? S aki az egyiket kevésre becsüli, megveti a másikat is.”* (De Castig, II., 744. oldal) Továbbá, Asterius püspök az V. század elején így ír. *„Egy szeretetre méltó páros ez a két nap... mert mint anya és dajka, gyűjti egybe a népet; a tanítókat a szószékre szólítja, hogy a tanítókat és tanítványokat a lelkekről való gondoskodásra intse.”* (Hom. ed. Rubenius, 61. oldal)

A vasárnap csoda által lett szent

A vasárnap története megmutatta, hogy miképpen lett a talált gyermekből a szombat örökbe fogadott testvére. Most egy olyan újabb korszakról lesz szó, amelyben az igazi fiú lesz a talált gyermek. Grimelund püspök a következőket írja. *„Nem az apostolok, nem az első keresztyények, nem is a zsinatok, hanem a középkori egyház az, amely a vasárnapra a szombat bélyegét és nevét helyezte.”* (A vasárnap története, 46. oldal)

Dr. Zahn így ír. *„A germán államok törvényhozóinak jogában állt a félvad törzseket a vasárnap megünneplésére szorítani, ha kellett, erőszakkal is. Ez az ünneplés elsősorban a munka beosztásából állott.”* *„Ennek a törvényhozásnak egy új teológiai tan állt az oldalán, tudniillik, úgy vélték ekkor már a keresztyények,*

hogy a vasárnap megtartása azonos a Mózes által elrendelt szombat megszentelésével. „Eleinte, úgy látszik, lassan vált általánossá ez a tudat, de később mindinkább beleélték magukat, mert 538-ban az orléans-i zsinat ezen alapelv gyanánt kimondott határozatára támaszkodva, körlevélben kijelentik, hogy az egyház régebbi tanítói a szombat minden dicsőségét a vasárnapra helyezték át, és rettenetes történeteket meséltek el arra nézve, hogy Isten milyen szigorúan sújtja azokat, akik a vasárnap szentségét megszegik.” (42-44. oldal) Az 585-ben tartott makoni zsinat a parasztokat már ostromozással, a bírákat hivatalvesztéssel fenyegette meg, abban az esetben, ha vasárnap valamilyen munkát végeznek. A vasárnap megünneplésének ezen szigorú módon való kötelezővé tételét úgy indokolta meg, hogy a vasárnap az Úr napja, amely bűnbocsánatot és újjászületést hozott nekünk. Childebért király második határozata 596-ban a rabszolgákat jobb karjuk levágásával fenyegette meg, ha a vasárnap szentségét megszegik. Mivel pedig ezek a rendeletek sem voltak elégségesek, hogy a vasárnap megünneplését általánossá tegyék, Istent és az Ő szentjeit használták fel erre a célra. S tényleg, számtalan csodálatos eseményről szóló legenda keletkezett ebben a korban, s ezek mind azt akarták bizonyítani, hogy Isten milyen súlyosan és milyen közvetlenül bünteti a vasárnap és ünnepek megszegőit. Különösen György tours-i püspök volt nagyon termékeny ilyen legendák költésében. (A német egyházjog története, II., 458. oldal)

Ehhez járult Krisztusnak a Mennyből származó levele, amely hol itt, hol ott bukkant fel, és amelyet a Jeruzsálembe zarándokló keresztényeknek hatékony amulettként adtak el. Hogy azután a zsinatok is kihasználták ezeket az alkalmakat, azt bizonyítja a párizsi zsinat 829-ben kelt határozata. „A keresztényi erkölcs igen tiszteleltre méltó napként hozta be az egyház-

ba a vasárnapot az Úr feltámadásának tiszteletére, az ősöknek az egyházból származó megbízható hagyománya alapján. Közülünk sokan látták, hogy számos embert azok közül, akik ezen a napon dolgoztak, a villám sújtott agyon, mások megbénultak, sokat pedig látható tűz emésztett meg... Mindezekből nyilvánvaló, hogy Isten a legnagyobb tiszteletben tartja ezt a napot. Azért felhívjuk első sorban a papok, a királyok és hűséges emberek figyelmét, hogy ez a nap iránt az eddig elmulasztott megfelelő tiszteletet a jövőben minden elképzelhető igyekezetükkel törekedjenek megadni.” (Mansi, XIV., 568. oldal) azonban ezeken a rettenetes csodás dolgokon és mennyei leveleken kívül még Isten szavát is el kellett csavarniuk, hogy így a szombat szentségét és elrendelését a vasárnapra vonatkoztassák, mint ahogyan ezt a 791-ben Friaulban tartott zsinat 13. kánonja is mutatja. *„Mi ezennel megparancsoljuk minden kereszténynek, hogy az Úr napját szombat estétől kezdve, a legnagyobb tisztelettel és Isten-félelemmel ünnepeljék meg.”* Ez tehát az a gyönyörűséges szombat, amelyről a Szentírás beszél. *„Aki ezen a napon valamilyen munkát végez, tehát vétket követ el, haljon meg. Mert ha a Szentírás arról a szombatról beszél, amit a zsidók és a mi parasztjaink ünnepelnek meg, akkor sohasem teszi hozzá, hogy gyönyörűséges és az én szombatom. De hogy különbséget tegyen a két ünnep között, azért teszi itt hozzá, hogy az enyém, tudniillik, az én, és nem a ti gyönyörűségetek, ami nincs megszenteltelenítve régi ünnep által.”* (Mansi, XIII., 851. oldal)

Csodás események, mennyei levelek, az Írás félremagyarázása és szellemiségének megcsúfolása, párosulva a legszigorúbb zsinati határozatokkal és fenyegetésekkel, végre megtette a kívánt hatást, a vasárnap lett az Úr becses szombatjává, az Úr gyönyörűségévé. Az igazi szombatot ezzel szemben minden szentségétől megrabolták, s ámbár néhány hűséges ember továbbra is megőrizte annak szentségét, nagy György pápa őket

már az Antikrisztus hirdetőinek nevezi, s így a szombat végül az Antikrisztus jele lett a szemükben.

A vasárnap a teljhatalom jele

A római egyház hatalmának folytonos növekedésével a vasárnap tekintélye is emelkedett. Miután pedig a középkorban a pápaság hatalmának tetőpontjára jutott, nemcsak azt a jogot tulajdonította magának, hogy a vasárnapot a szombattal felcserélje, hanem arra is, hogy azt az egész egyház által isteni törvényként ismertesse el. Dr. Zöckler így ír. *„Már a karolingek uralma alatt általánosan elterjedt a nyugati kereszténység között az a felfogás, hogy a vasárnap a szombatot helyettesíti, s éppen ezért a tízparancsolatnak, illetve a Szentírásnak minden, a szombatról szóló törvényét a vasárnapra vonatkoztatták. Alkuin 800 körül kijelentette a zsidó szombatról, hogy „annak megünneplését joggal helyezték át vasárnapra”. Nagy Károly 787-ben ezt mondta: „Elrendeltük, egybehangzóan azzal, amit az Úr törvényében megparancsolt.”* S a keleten VI. (Bölcs) Leó 884-ben felfüggesztette a Konstantin által hozott gyengébb vasárnapi rendeleteket, *„a Szentlélek és az általa megszentelt apostolok szándékának megfélelőbbséget hozott”* (Hauck, XVIII., 523. oldal).

„A vasárnap ilyen módon való magyarázása mélyebb hatással volt a fejedelmek és a nép lelkiismeretére, az utóbbiakra azáltal lehetett különösen hatni, hogy megmutatták neki, miszerint isteni parancsolaton alapszik a vasárnap megtartásának elrendelése. Továbbá, végtelenül hiszelgett az egyháznak is, hogy önkéntes rendeleteit a kereszténység lelkiismereti kérdésévé tehesse.” (Dr. Zahn, 44. oldal)

Nézzük azonban a szolasztikusokat. Szolasztika alatt a 11-16. század tudományos teológiáját értjük. A Louvre egyik rajza

találón jellemzi. Aquinói Tamás, „az egyház tanítója” Arisztotelész és Platón, a két pogány bölcseztől között trónol. Napsugár árad szét a kebléből, könyvei az ölében pihennek, s történelmi álláspontját a következő felírás jelzi. *„Tényleg ez az egyház világossága, ez az útja minden tannak.”* Amíg a szolasztikusokra nézve a Szentírás és az azt magyarázó egyházatyák hagyománya volt az igazság kizárólagos forrása, Arisztotelész bölcsészét is segítségül hívták. Az így keletkezett új törvény magában foglalja a pogány bölcsesek természeti törvényeit, a tízparancsolatot és az újszövetségi előírásokat. A tízparancsolat a természeti törvényekkel, egy kivétellel, teljesen megegyezik. Miután pedig a szombat parancsolatának tulajdonképpeni magva Isten nyugalma, amit a Paradicsomban való megpihenéssel jelzett, és az örök szombati nyugalommal megvalósított, tehát a szombat egy szellemi törvény, és a bűntől való megpihenéssel tartjuk meg azt igazán. Az Ószövetség testi pihenése a hetedik napon csak az árnyéka volt ennek a valódi nyugalomnak. Ezt tudva, az egyház elég erősnek és elhivatottnak érzi magát, az általános szokásra támaszkodva, a vasárnap szellemi szünnapnak való elrendelésére. Jóllehet, nem a régi isteni törvény alapján történt, de mert az újabb, magasabb törvénynek megfelelően, mégis, Isten beleegyezésével. Ezt a magyarázatot a híres Hales Sándor erkölcsdogmatikai teológiájából merítettük, amely a hírneves tridenti katekizmusához kapcsolódik. Ugyanabból idézzük a következőket is. *„Miután a keresztények nem veszik szó szerint a Szentírás kijelentéseit, hanem azt tekintik, hogy azok szellemi értelemben mit jelentenek, így hát megtartják a szellemi szünnapot, a vasárnapot, nem éppen isteni törvény alapján, de azért a harmadik, illetve a negyedik parancsolatban foglalt isteni törvényeknek ezen a napon való betartására teljes mértékben kötelezve érzik magukat. A többek között*

teljesen tartózkodnak a munkától és a világi gondoktól.” (VIII., 643. oldal)

Sajátságos, hogy a szombatra vonatkozó bibliai parancsolatokat nem csupán a vasárnapra, hanem minden ünnepnapra is kiterjesztik, amelyeket az egyház önkényesen teljhatalmi jogánál fogva rendelt el. Ennek megfelelően mondta dr. Eck annak idején, 1519-ben a következőket Luthernek. *„A szombatot a Szentírás többszörösen megparancsolta. Nos hát, sem a Szentírásban, sem az evangéliumokban, sem Pál írásaiban, sem egyebütt a Bibliában egyetlen helyet sem találhatsz, amely arról szólna, hogy a szombat érvényét veszítette, és helyébe a vasárnap lépett, aminek folytán nyilvánvaló, hogy az apostoli egyház írás nélkül, saját hatalmából rendelte el azt. Ha tehát az egyháznak elég hatalma van ahhoz, hogy a Szentírás rendelése nélkül a vasárnap megünnepelését bevezesse, miért ne lenne elég hatalma, hogy egyéb ünnepeket rendeljen el írás nélkül? Ha ezt nem ismered el, hanem az egyháztól elszakadva, a puszta Szentírára helyezkedsz, úgy tartsd a szombatot a zsidókkal együtt, amely napot a világ teremtetésétől kezdve megtartották.*” (Enchiridion, 79. oldal)

Ennek visszhangját találjuk az 1531-i ágostai hitvallás 28. szakaszában is. *„A katolikusok azt is mondják, hogy a tízparancsolatnak a szombatra vonatkozó törvényét a vasárnapra változtatták, és egyetlen példát sem tartanak olyan nagyra, mint éppen a szombatot. Ezzel azt akarják bizonyítani, miszerint az egyháznak olyan nagy a hatalma, amellyel még a tízparancsolatot is felfüggesztheti, azáltal, hogy azon valamit megváltoztat.”*

Hogy a katolikusok és a protestánsok közötti ellentéteket lehetőleg elsimítsák, hívták egybe 1545-ben a tridenti zsinatot. 1562. január 18-án a reggiói püspök beszédében kijelentette, hogy a hagyományokat a Szentírás fölé kell emelni. Az egyház tekintélye már csak azért sem lehet a Szentírásnak alávetve,

mert hiszen az egyház nem Krisztus parancsára, hanem saját tekintélyével helyezte át a szombatot vasárnapra. Ezzel kijelentették, hogy a hagyomány nem régiséget, hanem folytonos sugallást jelent. (Kánon és hagyomány, 263. oldal) Caspar del Fossa érsek beszédének említett helye így hangzik. *„Az eretnekek álláspontja manapság olyan, hogy semmire sem tudnak hivatkozni, hanem csupán Isten szavának leple alatt akarják az egyházat romba dönteni.” „Elsősorban az egyház tekintélye adja a Szentírásnak a legnagyobb tiszteletet, mert amíg az egyik oldalon olvasásra ajánlja azt, és istenesen értelmezi, érthetetlennek látszó pontjait megmagyarázza, akik ellene támadnak, azokat kiátkozza, addig másrésről az egyház tekintélye alapján szüntek meg a Szentírásban foglalt különböző törvények. A szombat, a Szentírás legkiválóbb napja, a vasárnapra helyeztetett át.” „Ez, és más törvények nem Krisztus rendelése folytán szüntek meg, mert hiszen Ő azt tanította, nem azért jött, hogy a törvényt megszüntesse, hanem, hogy betöltsé azt, hanem kizárólag az egyház tekintélye változtatta meg azokat. Ha tehát ezeket a változásokat megszüntetnénk, akkor mi bizonyítaná be az eretnekekkel szemben az egyház igazságát, s ki törné meg makacsságukat?” (Mansi, XXXIII., 526-533. oldal)*

A vasárnap tanának a katolikus egyházon belül való fejlődése történelmi anyaga előttünk van, s az eredmény a következőképpen hangzik. A vasárnap az egyház hatalmi teljességének jele, Isten szava, ideje és törvénye felett. Az egyház legnagyobb tekintélye tesz erről bizonytságot, miközben büszkélkedik vele, hogy Krisztus rendelése nélkül, Isten törvénye ellenére, a szombatot a vasárnapra helyezte át. Jóllehet, az egyházatyák határozottan tiltakoztak az ellen, mintha a vasárnapot a Biblia szombati törvénye alapján rendelték volna el, az atyákra hivatkozó egyház mégis reá vonatkoztatta a Szentírás összes szombati tör-

vényét. Habár ők sohasem nevezték a vasárnapot szombatnak, a középkori zsinatok mégis ezzel a névvel tüntették ki. Miközben az egyházatyák zsidósznak nevezték azt, ha a zsidókból lett keresztények szombaton tartózkodtak a munkától, Istennek csodákat kellett tenni, hogy így mutassa meg haragját azok ellen, akik a vasárnapot megszenteltelenítik, sőt, a zsinatoknak és a világi uralkodóknak szigorú törvényeket kellett hozniuk a vasárnapi munkaszünet mellett. Ha Isten az erkölcsi és természetes szükségletnek megfelelően, teremtése emlékéül egy heti emléknapot és munkaszünetet rendelt el, ez ceremoniális törvény, ha azonban az egyház erejének dokumentálása heti szünnapot és egyéb, számos ünnepnapot rendelt el önkényesen, az természetes, az erkölcsi és az örök törvénynek megfelelően történik. Ehhez járul még, hogy a középkorban a pápák és fejedelmek együttesen rántottak kardot, hogy az eretnekeket, akik ezek ellen az esztelenségek ellen tiltakozva kijelentették, hogy ők hívek maradnak Isten törvényeihez, tehát a szombat parancsolatához is, kiirtsák. Az igazság ezen vértanúinak kiontott vére és azoknak levágott keze, akiknek a vasárnapi munkaszünet megrontása folytán kellett ilyen súlyosan bűnhődniük, képezi a legtöbbet mondó jellemzését ezen az újabb törvényen alapuló örömmünnepnek, és egyúttal Dániel könyve 7. fejezetének 25. verse beteljesedésének legfőbb bizonyosságát.

A reformáció „befejezetlen” vasárnapja

Hogy milyen fordulatot hozott a reformáció a középkori egyháznak a vasárnapi munkaszünetre vonatkozó felfogásában, azt a reformátorok cáfolataiból láthatjuk. Az ágostai hitvallás 28. ágazata szerint *„akik úgy gondolkodnak, hogy a vasárnap a szombatot akarja helyettesíteni, azok nagyon tévednek”*. *„Haszon-*

talan vitatkozásokat folytatnak ezek a törvény megváltoztatásáról, az újszövetségi ceremóniák, a szombat átváltoztatásáról, amelynek okát azon téves hit képezi, miszerint a kereszténységnek is bírni kell a zsidó levitikus törvényeknek megfelelő ceremóniákkal, avagy hogy Krisztus megparancsolta a tanítványainak és a püspököknek, hogy újabb törvényeket és ceremóniát találjanak ki, és rendeljenek el, amelyek betartásával az üdvösséget el lehet nyerni.” „Egyesek tehát azt vitatják, hogy a vasárnapot meg kell ünnepelnünk, jóllehet, nem Isten rendeléséből; sőt, szabályokat állítanak el arra nézve, hogy ünnepnapokon milyen mértékben engedhető meg a munka. Mindezek azonban csak a lelkiismeret csapdái.” „Az ellenfelek abban az álomban ringatják magukat, miszerint Krisztus azért jött, hogy Mózes törvényeit eltörölje, s hogy helyettük tökéletesebbeket és jobbakat hozzon, amelyek által az emberek a bűntettek bocsánatát elnyerik. Azonban ezekkel a haszontalan és ostoba gondolatokkal elnyomják Krisztust és jótéteményeit.” (Apológia, 27. szám) Még jellemzőbb Calvin következő kijelentése. „Így tehát megdől a hamis próféták, akik a múlt századokban a népet félrevezették, olyan fecsegése, hogy ezekből a törvényekből csak a ceremoniális részt törölték, amely egy határozott naphoz, a hetedikhez ragaszkodik, de a törvény erkölcsi részét, hogy tudniillik a héten egy napot meg kell ünnepelni, továbbra is meghagyták. Azonban ez nem más, mint a zsidók bosszantására egy másik napot megünnepelni, de még mindig megmarad egy nap babonás megszentelése.” (Oktatás a keresztényi hitben, 2. ív, VIII. fejezet, 34. oldal) A legtokéletesebben K. Hollensteiner fejezi ki a protestánsok idevonatkozó felfogását. „Az evangéliumon alapuló kereszténység egységes felfogása e tekintetben, hogy ennek a napnak a megünnepelése sem ó-, sem újszövetségi előírás, sőt, egyáltalán semmiféle isteni törvényen nem alapszik, hanem kétségtelenül tisztán egyházi rendelés, egy emberi intézmény.” „A vasárnap sem az ó-, sem az újszövetségi

törvényeken, avagy üdvrendeleteken nem alapszik, hanem kizárólag egyházi intézmény. Bibliai szempontból ezen nem lehet változtatni, bárhogy csűrjük-csavarjuk is a dolgot.” (Buchrucker, A harmadik parancsolat, 50. oldal)

Dr. Zahn kijelenti, hogy a reformátorok a középkornak a vasárnapra vonatkozó felfogásával homlokegyenest ellenkező álláspontra helyezkedtek. Dr. Zöckler elmondja, hogy a német protestánsok, szakítva a középkori vasárnapi elméletekkel, arra az álláspontra helyezkedtek, amelyen az ókori kereszténység volt. (Hauck, XVIII., 524.) Ezek a kijelentések a katolikus egyház által felállított összes vasárnapelmélet csődnyilatkozatát jelentik. Mosheim egyháztörténet-író elmondja, miképpen vélekedtek e tekintetben a reformátorok. *„A reformátorok tehát a keresztények vasárnapját teljesen tönkretették a zsidók szombatjával, és bebizonyították, hogy a vasárnap semmiképpen sem helyettesítheti a szombatot, hanem csupán egy olyan emberi intézmény az, amit a tudatlan nép javára találtak ki, s amit a keresztényi szabadság címén továbbra is meg lehet tartani.*” (Erkölcstan, V., 442.) Ez tökéletes csődöt jelent. Továbbá Oschwald prédikátor pályadíjat nyert művében, A keresztény vasárnap címűben írja. *„Elsősorban a reformátoroknak állt érdekében a katolikus egyház ceremóniákká süllyedt intézményeit igazi fényben bemutatni, és annak ellentmondásait felfedni. Még a protestánsok hitvallásai sem tartalmazznak határozott elveket a vasárnapra és egyéb keresztényi ünnepekre vonatkozólag.*” (65. oldal) A poroszországi evangélikus egyháztanács 1850-ben a hatóságnak átadott egy emlékiratot, amiben a következő kijelentést találjuk. *„A reformáció korában a keresztény vasárnap tana befejezetlen maradt.”*

Dr. Stier a szombat parancsolatára vonatkozó lutheri felfogást a következő jogos bírálathoz részesíti. *„Talán ez az egyedüli parancsolat, amelynél Luther a Biblia isteni szavát úgyszólván*

megváltoztatja.” (Segédkönyv, 30. oldal) Továbbá, Rische lelkész írja. *„Évről évre tanítják az iskolákban a szombat parancsolatát, s ilyenkor mindig meg kell jegyezni azt az elméletet, hogy Isten tulajdonképpen egyetlen határozott ünnepnapot sem rendelt el. Tehát arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy a reformátorok nem érezték magukat arra hivatva, hogy egy olyan ünnepnapot rendeljenek el, amely az isteni Ige és a külvilági követelményeknek és igényeknek is mindenben megfeleljen.”* (Vasárnapi munkaszünet, 80. oldal)

Befejezésképpen még dr. Zöckler szavait halljuk arra nézve, hogy milyen viszonyban van az elmélet a gyakorlattal. *„Az ágoštai hitvallás 28. pontja határozottan tiltakozik a szombat áthelyezésének elmélete ellen.” „Ami a gyakorlatot illeti, mégis, a legnagyobb szigorral jártak el. Így például a štralsundi szuperintendens, Freder hevesen tiltakozott az ellen, hogy vasárnap menyegzőt tartsanak, s 1548-ben egy társát meg is támadta, amiért az a szabad vasárnapról szóló elmélet alapján, megengedte menyegzők vasárnapi megtartását.”* (Hauck, XVIII., 524.)

A reformátorok a katolikus egyház azon tanát, hogy az egyház saját hatalma alapján megváltoztatta a szombatot a vasárnapra, s hogy ennél fogva a szombati parancsolat a vasárnapra vonatkozik, tévedésnek, az újabb, jó törvényt álmodozásnak és ostoba gondolatnak, a szombat parancsolatának egy erkölcsi és ceremóniai részre való felbontását hamis próféták fecsegésének, annak megállapítását, hogy vasárnap és ünnepnapokon milyen mértékben engedhető meg a munka végzése, a lelkiismeret csapdájának bélyegezték. A római egyház vasárnapelmeletének hatalmas épületét, amelyen a pápák, a zsinatok és a szolasztikusok évszázadokon át dolgoztak, s amely mindvégig a legfőbb büszkeségüket jelképezte, megvetéssel dobták félre. Azonban, sajnos, ahelyett, hogy Isten szavához tértek vol-

na vissza, s az evangélium ereje révén az Úr által megszentelt szombat megtartását rendelték volna el, csak az ősi keresztény gyülekezetek vasárnapi munkaszünetre vonatkozó elméletéhez tértek vissza, tehát csak a „szeneszsákhoz”. Az emberi intézmények, amelyeket a jó rend, a békesség és egység érdekében találtak fel, továbbra is megmaradtak, sőt, ezentúl még sokkal nagyobb civódások és viták alapja lett, mint eddig, mert a reformátorok bevették a katekizmusukba, s mint a tízparancsolat kiegészítő részét, törvényként hirdették, *„Tartsd meg az ünnepnapokat.”* Nem csoda, hogy az elmélet és gyakorlat már akkor sem fedte egymást!

Ami pedig az akkor feltűnni kezdő, szombatot tartó keresztényeket illeti, a következő adat rendkívül jellemző. *„A Cseh-, Morva- és Magyarországon támadt, szombatot tartó keresztények ellen, akik az ószövetségi rendelkezéseket szó szerint akarták követni, s akik ellen Luther is többször fellépett, 1532-ben Schwenckfeldtől egy értekezés jelent meg, amelyben a legmesszebbmenő miszticizmussal igyekezett egy, a keresztény ünnepekre vonatkozó teóriát felállítani.”* (Hauck, XVIII., 525.) Tehát a reformátorok is ugyanazzal a fegyverrel éltek a szombat parancsa ellen, mint amelyet a pápák, az egyházatyák és a szolasztikusok használtak, a titokzatosságot, a hamis gnóvizt és az egyszerű Ige szellemi értelemben való használatát. Ennek a műnek egy eredeti példánya a hamburgi városi könyvtárban van, s habár a szombatot tartó keresztények ellen van intézve, mégis, azoknak az evangéliumon alapuló igazságukról győz meg bennünket. Sajnos, azonban, hogy még a reformátoroknál sem hiányzott a szellemi fegyveren kívül a testi fegyver, aminek Zwingli a legbeszédebb tanúja. A reformátorok isteni munkát végeztek azáltal, hogy a hitet megtisztították, és a Bibliát ismét a nép kezébe adták. Nagy emberek is tévednek, s azt hisszük, manapság egy igazi keresztény sem

osztaná Luther véleményét. *„Jakab apostol levele meglehetősen üres, mert nemigen bír evangéliumi jelleggel.”*

A befejezett protestáns vasárnapi szombat

Annak ellenére, hogy a reformátorok megdöntötték a katolikus egyháznak a vasárnapra vonatkozó elméletét, utódaik mégis az eredeti útra tértek vissza. Csak azzal a különbséggel, hogy ők néhány évtized alatt tették meg azt az utat, amelyhez a katolikusoknak évszázadokra volt szükségük. Halljuk először dr. Zahnt. *„Már a reformáció százada vége felé elterjedt, és mindenfelé utat tört magának ama szofista fecsegés, amely ellen a protestáns egyház, mint a középkori egyház legélesebb ellentéte, határozottan fellépett. Ők is végletekbe estek. A középkori egyháznak a vasárnap ünneplésére vonatkozó elméletei terjedtek el mindenfelé ismét.”*

Rische lelkész így ír: *„Igaz, hogy Calvin még a szemét sem hunyta le, amikor a véleménykülönbség már emelgette a szárnyait a protestáns egyházban. Különösen a štrassbourgi gyülekezet nem tudott belenyugodni, hogy a vasárnap minden bibliai alap nélkül lebegjen a levegőben.” „És most megtörtént a lehetetlen. A vasárnap elmélete még egy református egyházon belül is tért hódít magának.”* A skót és angol puritánok az 1643-i westminsteri hitvallásukban az ószövetségi szombat minden szigorával bevették a vasárnapot, sőt, később állami törvényt csináltak belőle. Ezen túlmenően, az újabb meggyőződés teljesen átment a skót és angol nép vérébe. Minő kritikája ez Calvin tanának!

A westminsteri hitvallás, amit a baptisták és a metodisták is a magukévá tettek, a következőket mondja: *„A természet törvényeiből következik, hogy időnként egy időszakot szabjunk meg Isten dicsőítésére. Isten Igéje elrendeli, hogy a hét nap közül egyet,*

mint szünnapot, örök időken át megszenteljünk. Az Úr napját a világ végezetéig meg kell szentelnünk, mint a keresztények szombatját. A szombatot, vagyis az Úr napját teljes egészében munkaszünettel kell megszentelnünk.”

Dr. Hengstenberg ismerteti ennek a tannak a fejlődését. *„A keresztény ünnepek folytán Angliában csakhamar kitört a háborúság. Az egyik párt nem akarta az ünnepeket megtartani, mert ezzel nem akart emberi rendelkezésekhez ragaszkodni. A másik párt viszont azt vetette eléjük, hogy a vasárnap is csak emberi rendelésből van.”* (115. oldal) Az a protestáns „Aquinoi Tamás”, aki a vasárnap igazi elméletét 1595-ben felállította, N. Bound volt. A hetedik napot egy örök genusnak nevezte. Ahogyan kétféle nem van, úgy van kétféle szombat, a zsidóké és a keresztényeké. Ez a tan csakhamar elterjedt, és ennek értelmében mondja a westminsteri hitvallás, *„egyet a hét nap közül”*.

„A vasárnapra vonatkozó szigorú felfogás okozta, miszerint ennek a napnak a megünneplése úgy elterjedt, hogy Angliába, Amerikában és Skóciában az egyedül uralkodónak nevezhető.” (Hengstenberg, 117. oldal) Azonban ez nem minden ellentmondás nélkül történt. A 17. század folyamán Angliában a vasárnapra ünnepre vonatkozó vitáknak nem szakadt vége. Ugyanilyen ügyek foglalkoztatták részben a hollandiai és részben a svájci teológusokat is. Még Németország lutheránus köreibbe is behatolt ez a vallási vita, amit a puritánok idéztek elő. (Hauck XVIII., 526.) Ezek a viták olyannyira elmérgesedtek, hogy az államhatalomnak hathatós eszközökhöz kellett nyúlania, amivel véget vethetett az áldatlan állapotoknak. (Hengstenberg, 120)

Természetesen a protestáns szombat elrendelésénél is, csakúgy, mint a katolikus változatnál, hatékonyan támogatta az állam az egyházat. *„Csaknem közvetlenül a harmincéves háború után feltűnik számos rendőri intézkedés a vasárnap megszentelése-*

lenítése ellen.” (Zahn, 51. oldal) Hogy pedig még a szabad Amerika Quaker állama is mennyire letért az evangéliumi szabadság alapjáról, azt legjobban Zinzendorf gróf tapasztalata mutatja. Amikor egy vasárnap egyházi éneket írt a lányával, megjelent nála a község bírója, és a király nevében megtiltotta nekik az írást, továbbá hétfőn a törvény elé idézte őket, ahol hat shilling-re büntették meg. (Spangenberg, V., 1437.) Tehát Zinzendorfort, Isten emberét azért büntették meg, mert az evangéliumi szabadság vasárnapján egyházi éneket írt, jóllehet, Isten igazi napját lelkiismeretesen megszentelte. Ez túlszárnyalja még a farizeusok gondolkodásmódját is! Még csúfosabban bántak el egy John James nevű angollal, aki hetedik napot ünneplő baptista volt, s akit 1661-ben nyilvánosan kivégeztek. Feldarabolt testét a város kapuira függesztették, a fejét pedig a gyülekezeti helyisége elé, ahol mindhalálig hűségesen hirdette az isteni törvényt. (A baptisták története, 372. oldal)

A hallatlan megtörtént. Amitől az egyházatyák óvakodtak, ami ellen mint hamis bölcsesség ellen a reformátorok harcoltak, az valóra vált a későbbi protestáns vasárnapban, amit a Biblia szombatjának tekintettek. Sőt, látjuk, hogy a katolikusok és a protestánsok együttesen járnak el a hetedik nap szombatját tartó keresztyéyekkel szemben.

A nemzetközi világvasárnap

A vasárnap ma már úgy áll előttünk, mint egy befejezett épület, amelyen különböző indokokkal 1800 éven át dolgoztak az építők. Az épület története mutatja, hogy az egész építmény alapját a II. században az egyházatyák rakták le. Ezt az alapot isteni sugallatra rakták volna le, csak az a sajátságos a dologban, hogy ugyanerre a célra már egy, Istentől magától emelt

teljes épület állt készen. Az épületet örömnép céljára akarták emelni, éspedig önkéntes adományokból, mivel azonban ezzel nem érték cél, rávették Róma egyeduralkodó hatalmas császárára, hogy az érdekében egy császári rendeletet bocsásson ki. Habár még nem volt keresztény, szívesen megtette ezt, mert hiszen az új rendelet csak a győzhetetlen Nap-istennek hoz újabb tiszteletet, akit Krisztus és Apolló képvisel. Ettől kezdve egyház és állam együttesen vett részt az építkezésben. Amikor a római püspök vette át a császár örökét, az ilyen irányú rendeletek gyakoribbak és szigorúbbak lettek. Aki nem segített, annak levágták a kezét, de a sok pénzbírság is elősegítette az építés haladását. Csodás isteni jelenséget is felhasználtak a falak megerősítésére. Ahol ez nem használt, de kétség támadt az alap eredetiségével kapcsolatban, ott a szolasztikusok azonnal kijelentették, hogy habár az új épület ellenkezik Isten régi törvényével, de Isten egy újabbat bocsátott ki. Az egyház sietett is az építkezést folytatni, mint teljhatalmának bizonyítékát, felhasználva hozzá és rá vonatkoztatva az isteni törvényeket.

A 11. században elszakadt egy egyház, de ez csak egy újabb melléképület emeléséhez vezetett. Azonban veszedelmesebbnek látszott a helyzet a 16. században, amikor újabb építőmesterek kezébe került az építmény sorsa. Ezek vizsgálódásuk eredményeként megállapították, hogy szofisztikus alapon nyugszik az épület, de mivel látták, hogy a 2. századból is vannak fundamentumának maradványai, elvarázsolva ősrégi voltától, saját terveik alapján egy újabb, még hatalmasabb melléképületet emeltek. De mivel utódaik a sok vita ellenére sem tudtak az épület stílusában megegyezni, elhatározták, hogy visszatérnek a főépület stílusához. Tehát egy hatalmas épülettömeg áll előttünk, amely egy közös alappal bír, amit egyházatyák, szolasztikusok, császárok, pápák, teológusok és jogászok vetet-

tek meg, s amelynek építési költségeit egyház és állam közösen fedezte. Teljes befejezéséből csak a kupola hiányzik. Az épület célja felől különféle vélemények terjedtek el. Az eredeti célnak megfelelően, sokan örömmünnp tartására szánták, mások angol-amerikai szokás szerint abszolút szünnapot, megint mások pedig a kontinens erkölcsi szerint csak részleges pihenőnapot alkottak belőle. De a vasárnap kifejezés a genus, amely mindezeket a fogalmakat fedi.

A protestánsokra nézve, rendkívül kínos volt, hogy a katolikusok a katekizmusban azonnal a vasárnap elméletéről kezdtek beszélni.

Dr. Döllinger a következő szavakban ismeri be a vasárnap tökéletes befejezése tekintetében való tehetetlenséget. *„Általában szükségét érezték annak, hogy az annyira visszaesett vasárnapot újból megszilárdítsák, s a népet arra tanították, hogy szent köteleységüknek tekintsék a vasárnap szigorú megtartását.”* Azonban ennek a munkának az útjában a protestánsok idevonatkozó hitelvei legyőzhetetlen akadályként állnak. Kraussold, Libetrud és mások kijelentik, hogy a reformáció alapelvei lehetetlenné tették a vasárnap általánosan kötelező törvénné tételét. *„A szombat a mózesi törvénnyel együtt érvényét veszítette, s a vasárnap elrendelését nem találjuk sehol sem az Újszövetségben. Az egyház nem rendelkezik elég tekintéllyel ilyen ünnep elrendeléséhez, s az evangéliumi szabadság értelmében ilyen intézkedéseket ugyanúgy nem vagyunk kötelesek elfogadni, mint a böjt elrendelését. Hogyan értessük meg tehát a protestánsokkal a vasárnap megtartásának kötelezettségét? A harmincévi tanácskozások ebben az ügyben csak odavezettek, hogy meggyőzzenek bennünket e tekintetben való teljes tanácsfaluaságunkról.”* (Egyház és egyházak, 451., 452. oldal)

Ma, a találmányok korában miért kell sokáig tanácstalanul vesztegelni? Vajon manapság, amikor minden cél elérésére

szövetséget alapítanak, miért ne lehetne a vasárnap érdekében is egy világmissziós szövetséget alkotni? Dr. Zöckler írja, hogy miután Angliában, Amerikában, Németországban, Svájcban, egybeült lokális érdekű egyesületeket alapítottak e célból, 1876-ban megalapították Genfben a nemzetközi vasárnapszövetséget. Azóta a szövetség ülésezett Párizsban, Stuttgartban, St. Louis-ban, s célját láthatjuk a 12. gyűlésükön szerkesztett kijelentésükből. *„Ki kell terjeszteni a csendes vasárnapi ünnep áldását a legszélesebb körökben, és ismét a vasárnapot kell a néperő megújító forrásává tenni.”* Dr. Zöckler elmondja, hogy az általános törekvés hova irányul. *„A vasárnap és ünnepek megünneplésére vonatkozó népszokásokba komoly hagyományok bevezetése, a mezei és kézi munka e napon való csökkentése, a kereskedelem és ipari üzemek teljes szüneteltetése, és a posta, a távírda és a vasút alkalmazottai vasárnapi és ünnepnap munkaszünetének lehetőség szerinti kiterjesztése, eltekintve a különféle elméletektől, ez közös törekvésünk.”* (Hauck, VIII., 528.)

„A vasárnap nemzetközi szövetsége” a legsikeresebben küzd a vasárnapnak heti szünnapként való elrendeléséért az egész világon. Csakhamar a kész kupola díszíti a régi, tiszteletteljes épületet, és csakhamar közös áhítatra egyesülhetnek benne a nemzetek és fejedelmek, egyházi és világi méltóságok hordozói, munkások és tőkésék egyaránt. Mindamellet mégis igaz marad dr. Zahn kijelentése. *„A vasárnap eredetére és történetére nézve, a valóságot ma már lehetetlen elmondani, és ez a tény készítette a hívőket arra, hogy egy költött történetet találjanak ki róla.”* (30. oldal)

A bizonyítékokat a legjobb források alapján hoztuk. Mégis, jaj annak, aki nem tartja be! Általános kiközösítés vár rá, az egyház szerint büntettet, az állam szerint kihágást követ el,

embertársai megvetik, és mindennemű társadalmi érintkezést beszüntetnek vele.

Dr. Zahnnal mi is elmondhatjuk, *„A történelem az élet mesetere, amely az igazsággal egyidejűleg a tévedések cáfolatát is közli velünk.”* De ehhez a világi történelemhez egy isteni történelem is járul, amit már akkor megjövendölt a Szentírás, amikor a nemzetközi világvasárnap alapjai és tervei nem is léteztek. (Dán 7:25, a Jelenések könyve 13. fejezete) *„Itt van a bölcsesség.”*

Isten örök nyugalomnapja

Azonban mi egy másik épület készítését is láttuk, amelynek alapjait a Paradicsomban vetette meg maga az Úr, s amely már hatezer év óta fennáll, és fennmarad az örökkévalóságban. Krisztus volt az Atya által választott építőmester. Ő maga vetette meg az alapját még a Paradicsomban, az építés parancsát Szentlelke által az emberek szívébe írta, áldását árasztotta rá, és megszentelte. A szombat ezen épülete által csodatetteinek örökös emléket emelt. A hívő Izráel, a pátriárkák és próféták továbbfolytatták ezt. S amikor az emberi hagyományok el akarták takarni ennek jótékony célját, eljött maga az isteni építőmester, eltávolította az emberi hagyományok leplét, és a saját csodatetteivel dicsőítette meg az épületet. Az apostolok és az ősgyülekezet tagjai a Lélek teljességével dolgoztak rajta tovább. S akkor az ellenségnek sikerült egy másik épületet létrehoznia, s az emberek minden vagyonát az építési célokra fordítani. Ettől kezdve a régi épületet zsidósnak nevezték, az ellenség pedig megvetést ébresztett iránta az emberek szívében. Ám Isten hűségese munkásai mindezzel nem törődtek, és továbbfolytatták munkájukat. Erre építési tilalmat adtak ki az új épület mun-

kásai, és mind szigorúbb büntetéssel sújtották azokat, akik továbbra is az Úr munkájában merészeltek szorgoskodni.

Évszázadokon át pusztán, üresen tátongott az épület, s a középkor homályában úgy tűnt, mintha teljesen szem elől tévesztették volna az emberek.

De amikor a reformáció hajnala derengeni kezdett, újból munkához láttak a hűséges emberek, akik be akarták teljesíteni az Ésaías könyve 58. fejezetének 12-14. versében leírt jövendölést. Szorgalmas munkához láttak, hogy a régi nemzedékek romjából újból felépítsék Isten művét. Azonban, ahelyett, hogy kortársaik a rések kijavítóit ismerték volna fel bennük, velük is éppen olyan szigorúan bántak el, mint egykor elődeikkel. Végre széttörték a bilincsek, Isten prófétai Igéje értelmet ad, a Jelenések könyve 14. fejezetében leírt hármass angyalai üzenet végigvonnul a Földön, hogy egy népet készítsen elő az Úr napjára, amely az ítéletben megáll, és büntetlenek találatát elötte, egy olyan népet, aminek révén beteljesedik a Szentírás szava. *„Íme, itt van a szentek türelme, itt vannak, akik megőrzik Isten törvényét és Jézus hitét.”* Akik látják Isten nyitott mennyei templomában szövetségének szekrényét (Jelenések könyve, 11., 19. fejezete). Nem csupán Jézust szemlélhetik, mint a Menny kegyelemtrónján ülő igazi főpapjukat, hanem a kegyelem trónja alatti frigyszekrényben Isten törvényét és a szombat parancsolatát is megőrizve látják. Isten segítségében bízva, habozás nélkül látnak feladatuk teljesítéséhez, hogy az olyan régen romokban heverő épületet teljesen befejezzék. Habár ennek a szombatépületnek az építési munkálata immár hatezer év óta folyamatban van, annak mégis egyetlen építőmestere van, egyetlen stílust mutat fel, egyetlen célja van, egy tiszta és érthető parancsolaton alapszik, egy Lélek értelmében fejeztetik be, egyetlen Izráel által az egyetlen Isten nevének örök dicsőségére.

Nem sok bölcs, nem sok nemes, nem sok hatalmas ember dolgozik rajta, nem emberi erő és hatalom segítségével készül, de azok a kevesek, akik az építésén fáradoznak, az isteni építőmester kezében látják a mérőónt, s tudják, hogy a mű Isten ereje és Lelke által fejeztetik be. A hetedik nap, a szombat nem kényszermunka segítségével épülő vár, hanem mint a Szentlélek által ránk árasztott szeretet dicső emlékműve, önkéntes, szívünk hajlandóságából fakadó munka által, önköltségünkön, sokszor a legnagyobb üldöztetések közepette készülő örök emléke az igazi isteni nyugalomnapnak.

A Jelenések könyve 14. fejezetében foglalt hármias angyali üzenet által egy olyan nép keletkezett, amely nemcsak a Megváltó közeli eljövételébe vetett boldog reménység megvalósulását várja vágyakozva, hanem az Úr igazi nyugalomnapját is gyönyörűségessé tette, úgy, hogy nem szégyelli magát Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyháznak nevezni. Jól ismerik a feladatukat is, hogy tudniillik az Isten országának evangéliumát mindenkinek hirdessék biznyságul (Máté 24:14). Csak „akkor jön el a vég”. Ennek megfelelően százszámra sietnek hírnökeik a földkerekség minden országába, hogy az örömhírt a világ minden tájára elvigyék. A legsötétebb világrészek közepén, a Viktória-vízesés vidékén, Német Kelet-Afrikában, az Aranyparton, egyebütt a legszorgalmasabb munkát fejtik ki, s immár több mint kétezer ember [1916-os adat!] hirdeti az evangélium üdvérejének biznyságát.

Hasonlóképpen, fellelhetjük őket Kínában, Japánban, Koreában, Indiában, Kelet-Indiában, Elő-Ázsiában, Szíriában és egész Perzsiában is. A távoli Ausztráliában immár ezrek tartoznak az adventistákhoz, és az óceániai szigetek lakói örömmel üdvözlik Isten törvényét. Nem csupán Észak-Amerikában számlálnak tízezer és tízezer embert, de elterjedtek Dél- és

Közép-Amerika és Nyugat-India minden államában. Európa valamennyi országában hirdetik az üzenetet, és ezren meg ezren tartják vissza évenként a lábukat az Úr szombatjának megszegésétől. Az isteni jövendölés beteljesedéseképpen egy fél évszázad folyamán több mint százezer ember gyűlt egybe bizonyosságul a földkerekség minden országában, minden nyelv és minden nép közül. Majdnem negyven kiadóhivatal terjeszti a kegyelem utolsó üzenetének iratait folyóiratok, könyvek és trakták formájában, több mint hetven nyelven, a fiatal emberek ezrei töltik meg a földkerekség minden részén felállított misszióiskolákat, hogy az Úr szőlőjének munkásai legyenek, s végül, a legkülönbözőbb országokban több mint ötven gyógyintézet nyújtja a betegeknek és szenvedőknek a szükséges segítséget, vigaszt, gyógyulást és enyhülést. [Az adatok az 1916. évi helyzetet tükrözik.]

Vallásuk alapja az egész Szentírás, Krisztus vére a megtisztulásukat, főpapi hivatala az engesztelésüket, Isten törvénye életük zsinórmértéke, Szentlelke az erő, amelyet követnek, az Úr közeli eljövetele a reménységük, nyugalomnapja az örömük és az örök béke előíze. Grimelund püspök a következőket mondja. *„Idáig még sohasem volt a hetedik nap általános nyugalomnapja a teremtményeknek, éppen ezért csak annál fenségesebb lesz, ha az egész világ az igazi szombati éneket zengi. A nyugalom az a cél, amelyet minden teremtménynek el kell érnie.”* (74. oldal)

Hogy azonban egyszer sokakkal az Úr trónja előtt zenghessük a szombat énekét, most, itt a kevesekkel meg kell azt szentelnünk. Vissza kell tehát tartani a lábunkat az Úr napján, újra fel kell építenünk azt a falat, amely hosszú nemzedékeken keresztül romokban hevert, és az Isten törvényén esett rést segítenünk kell kitölteni, s az utat kell egyengetnünk, hogy az úr szombatja ismét közöttünk lakozzon. Ha tehát, kedves olvasó,

Isten Lelke és ereje által engeded magadat erre indítani, s örömet találsz az Úrral való közösségben, akkor Ő a Föld magaslatára emel téged, s Jákób örökségében részesít. Akkor az Úr szombatján a megváltott Izráellel és a szent angyalokkal együtt énekelheted a szombati éneket. Íme, szabadon választhatsz, ha akarod, az Úr által elrendelt szombatot, ha akarod, az emberek által elrendelt vasárnapot. Kövesd Isten Lelkének és Igéjének értelmét. *„Íme, minden tanítás összegzése, Istent szeresd, és tartsd meg parancsolatait, mert ez minden emberé.”*

A kiadó utószava:

„2007 évi helyzet: a világon közel 15 millió tagunk van, a tagsággal még nem rendelkezőkkel együtt mintegy 25 millióan járnak gyülekezeteinkbe. Létszámunk az utóbbi időben évente több, mint egymillióval növekszik, ezzel mi vagyunk a világ egyik leggyorsabban növekvő egyháza. Mire ezt a kis füzetet elolvastá, már több, mint 100 taggal gyarapodtunk.

Mintegy 69 ezer gyülekezet áll nyitva az érdeklődők előtt, melyek mellett több mint öt és félezer iskolát, oktatási intézményt tartunk fenn számos országban. Mindehhez hozzáadódik 166 kórház, köztük a világ egyik leghíresebbje, a Loma Linda Egyetem kórháza.”

Az idézet a *Bemutakozik a Hetednap Adventista Egyház* című, 2007-ben megjelent tájékoztató füzetből származik.

Bővebbet a www.adventista.hu,
illetve a www.adventista.lap.hu honlapokon találhat.

A Bibliai Levelező Iskola honlapja:
<http://www.felfedezések.hu/bli/index.htm>

Tartalomjegyzék

<i>Minden tanítás összegzése</i>	<i>9</i>
<i>Mi a törvény?</i>	<i>10</i>
<i>A törvény és az evangélium</i>	<i>12</i>
<i>A tízparancsolat örökkévaló érvénye</i>	<i>14</i>
<i>A szombat parancsolata</i>	<i>17</i>
<i>A szombat elrendelése</i>	<i>18</i>
<i>A szombat Ura</i>	<i>19</i>
<i>A szombat az emberért van</i>	<i>21</i>
<i>A szombat a hit általi megszentelés jele.....</i>	<i>23</i>
<i>Az Úr szombatja nem árnyékszombat</i>	<i>24</i>
<i>Krisztus megdicsőíti a szombatot.....</i>	<i>26</i>
<i>A szombat, elrendelését és lényegét tekintve, változatlan</i>	<i>27</i>
<i>A szombat megváltoztatásának megszokott indoka</i>	<i>30</i>
<i>Az apostolok szombatot ünnepeltek.....</i>	<i>38</i>
<i>Az első keresztyének a szombatot tartották meg.....</i>	<i>41</i>
<i>A szombatünneplés folyamatos jelei</i>	<i>43</i>
<i>A vasárnap emberi intézmény.....</i>	<i>44</i>
<i>A sötét helyen tündöklő fény</i>	<i>46</i>
<i>Határozott értesítés</i>	<i>48</i>
<i>A korán bekövetkezett bukás</i>	<i>50</i>
<i>A vasárnapünneplés legrégibb bizonyítéka.....</i>	<i>52</i>
<i>Az egyházatyák bizonyágtétele a vasárnapról</i>	<i>56</i>
<i>Miért éppen a vasárnap?.....</i>	<i>58</i>
<i>Az első vasárnapotörvény és a szombat tilalma.....</i>	<i>61</i>
<i>A vasárnap csoda által lett szent.....</i>	<i>65</i>
<i>A vasárnap a teljhatalom jele</i>	<i>68</i>
<i>A reformáció „befejezetlen” vasárnapja</i>	<i>72</i>
<i>A befejezett protestáns vasárnapi szombat</i>	<i>77</i>
<i>A nemzetközi világvasárnap.....</i>	<i>79</i>
<i>Isten örök nyugalomnapja</i>	<i>83</i>

